

**HANDEL ZWIERZĘTAMI CHRONIONYMI
W ZGODZIE Z PRZEPISAMI PRAWA
UNII EUROPEJSKIEJ
PORADNIK DLA PRAKTYKÓW**

Wydawnictwo:
Polskie Towarzystwo Ochrony Przyrody „Salamandra”
ul. Szamarzewskiego 11/6, 60-514 Poznań, tel./fax: 061 662 86 06
e-mail: biuro@salamandra.org.pl, www.salamandra.org.pl

Autorzy:
Andrzej Kepel, Borys Kala

Skład:
Przemysław Wylegała

Zdjęcia na pierwszej stronie okładki:

Borys Kala, Andrzej Kepel

Zdjęcie na ostatniej stronie okładki:

Andrzej Kepel

**Niniejszy dokument został opublikowany dzięki pomocy finansowej Unii Europejskiej.
Za treści tego dokumentu odpowiada Polskie Towarzystwo Ochrony Przyrody „Salamandra”,
poglądy w nim wyrażone nie odzwierciedlają w żadnym razie oficjalnego
stanowiska Unii Europejskiej.**

Projekt został współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach
Programu Środki Przejściowe PL2005/017-488.01.01.01

© PTOP „Salamandra”

Poznań 2008

ISBN: 978-83-921503-7-4

SPIS TREŚCI

WSTĘP	2
I. PO CO TO WSZYSTKO?	3
II. GATUNKI OBJĘTE OGRANICZENIAMI, NAJCZĘŚCIEJ SPOTYKANE W HANDLU ŻYWYMI ZWIERZĘTAMI W POLSCE	4
III. PODSTAWOWE GRUPY PRZEPISÓW OCHRONNYCH	7
III. 1. Podział uregulowań w zależności od działalności, której dotyczą.....	7
III. 2. Przepisy regulujące pozyskiwanie z natury ochrona gatunkowa	7
III.3. Przepisy regulujące przewożenie przez granicę CITES i regulacje pokrewne.....	8
III.4. Przepisy regulujące komercyjne wykorzystanie na terenie Unii Europejskiej.....	10
IV. ZASADY DOTYCZĄCE REJESTRACJI ZWIERZĄT	12
IV.1. Historia obowiązku rejestracji w Polsce.....	12
IV.2. Kto, co, kiedy, gdzie, jak, dlaczego i za ile?.....	13
V. WAŻNIEJSZE SZCZEGÓŁOWE UREGULOWANIA WSPOMAGAJĄCE	16
V.1. Ograniczenia dotyczące przemieszczania i transportu.....	16
V.2. Urodzenie i wyhodowanie w niewoli	16
V.3. Znakowanie zwierząt.....	17
V.4. Przepisy weterynaryjne	18
V.5. Inne ograniczenia dotyczące niektórych gatunków.....	18
VI. DOKUMENTY TOWARZYSZĄCE LEGALNYM TRANSAKCIOM	20
VI.1. Do jakich celów potrzebne są dokumenty?	20
VI.2. Co mają wykazać dokumenty?	20
VI.3. Czy dokumenty zawsze muszą być kompletne?	22
VI.4. Zasady kopiowania dokumentów	23
VII. NAJCZĘŚCIEJ SPOTYKANE NIEPRAWIDŁOWOŚCI W HANDLU	24
VII.1. Brak właściwych dokumentów.....	24
VII.2. Nieinformowanie o zasadach chowu.....	25
VII.3. Nieprzestrzeganie przepisów weterynaryjnych i zasad dotyczących dobrostanu zwierząt, w tym niewłaściwy transport.....	25
VIII. NAZEWNICTWO JEDNOSTEK KLASYFIKACJI BIOLOGICZNEJ	26
GDZIE MOŻNA ZNALEŹĆ DODATKOWE INFORMACJE	(3 strona okładki)

WSTĘP

Osoby zajmujące się hodowlą i handlem zwierzętami z gatunków objętych ochroną na podstawie przepisów krajowych i międzynarodowych na co dzień borykają się z licznymi wątpliwościami dotyczącymi interpretacji obowiązujących regulacji prawnych związanych z tym zagadnieniem. Poradnik ten kierowany jest przede wszystkim do nich. Jego celem jest podanie praktycznych wskazówek dotyczących poruszania się w gąszczu rozporządzeń i ustaw normujących taką działalność. Publikacja ta może być również przydatna dla terrarystów, akwarystów i innych hobbystów przetrzymujących w domach żywe okazy dziko występujących gatunków zwierząt, pomagając im zgodnie z prawem realizować ich pasje.

Zawartość Poradnika opiera się o aktualne przepisy ustawy o ochronie przyrody (z uwzględnieniem nowelizacji, która wejdzie w życie w listopadzie 2008 r.) oraz przepisy międzynarodowe - przede wszystkim rozporządzenia Unii Europejskiej w zakresie handlu dzikimi gatunkami zwierząt, a także zasady wprowadzone przez Konwencję o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem (tzw. Konwencję Waszyngtońską - CITES). Można tu też znaleźć krótkie omówienie niektórych przepisów weterynaryjnych, związanych z obrotem gatunkami chronionymi.

Ze względu na charakter i ograniczoną objętość tej publikacji nie zamieszczono w niej szczegółowej dyskusji dotyczącej poszczególnych uregulowań. W przypadkach, w których przepisy są niejednoznaczne, oparto się o interpretacje stosowane obecnie przez polskie organy odpowiedzialne za ich przestrzeganie - przede wszystkim Ministra Środowiska (organ zarządzający), Państwową Radę Ochrony Przyrody (organ naukowy) oraz służby celne, policję i prokuratury (organy egzekucyjne). W przypadku braku pełnej zbieżności prawa krajowego i Unii Europejskiej, zgodnie z Traktatem Akcesyjnym przyjęto, że przepisy wspólnotowe są nadrzędne. W niektórych przypadkach podano odnośniki do publikacji i dokumentów wyjaśniających przyjmowaną wykładnię.

Poradnik nie wyczerpuje wszystkich zagadnień prawnych związanych z handlem chronionymi gatunkami, ani z pewnością nie rozstrzyga wielu wątpliwości. Jego podstawowym celem jest zwrócenie uwagi na istnienie pewnych ograniczeń oraz wyjaśnienie wątpliwości, które pojawiają się najczęściej. Należy jednak pamiętać, że podstawowym źródłem informacji o aktualnym stanie prawa powinny być zawsze same ustawy i rozporządzenia. Ponieważ na rok 2009 zapowiadana jest znacząca nowelizacja polskich przepisów ochrony przyrody, zachęcamy czytelników do bieżącego śledzenia zachodzących zmian. Na zakończenie tej publikacji podano, gdzie można znaleźć pełne informacje na temat aktualnego stanu omawianych aktów prawnych.

Fot. Borys Kala

I. PO CO TO WSZYSTKO?

Wymieranie gatunków jest naturalnym procesem ewolucyjnym obecnym na Ziemi od zarania dziejów. Organizmy o mniejszych zdolnościach adaptacyjnych wypierane są przez gatunki łatwiej przystosowujące się do zmieniającego się otoczenia. Z reguły procesy te zachodzą bardzo powoli - w przeciągu setek tysięcy, a nawet milionów lat. Zdarzały się jednak również bardziej dynamiczne momenty, kiedy tempo wymierania gatunków istotnie przyspieszało. Okresy te, z racji skali spustoszeń powodowanych w ówczesnej różnorodności biologicznej, nazwane zostały „wielkimi wymieraniami”. W historii Ziemi odnotowano pięć takich epizodów. Naukowcy nie są do końca zgodni co do ich przyczyn. Wiadomo jednak, że największe miało miejsce na przełomie permu i triasu. Przyjmuje się, że znikło wtedy 95% żyjących wówczas gatunków! Najbardziej znane jest jednak wielkie wymieranie z późnej kredy, gdy najprawdopodobniej na skutek zderzenia Ziemi z potężną planetoidą wymarły m.in. wszystkie dinozaury.

Wielu naukowców zwraca uwagę na fakt, iż tempo wymierania taksonów w czasach współczesnych jest wyjątkowo wysokie. Szacuje się, że średnio z naszej planety znika jeden gatunek dziennie, podczas gdy w czasach prehistorycznych jeden gatunek wymierał średnio co 4 lata! Z tego powodu często spotkać się można z opinią, że mamy obecnie do czynienia z „szóstym wielkim wymieraniem”. Wymieranie to różni się jednak zasadniczo od poprzednich, ponieważ znamy jego przyczynę. Powodowane jest przez jeden gatunek - *Homo sapiens*.

Według opracowanej przez IUCN Czerwonej Listy Zagrożonych Gatunków, najważniejszą przyczyną wymierania jest niszczenie naturalnych siedlisk. Szacuje się, że przyczyna ta ma bezpośredni wpływ na zanikanie blisko 90% zagrożonych taksonów ssaków, ptaków i płazów. Bardzo istotną przyczyną kurczenia się poszczególnych populacji, a w konsekwencji zanikania całych gatunków, jest też nadmierne pozyskiwanie ich ze środowiska naturalnego. Na świecie istnieje ogromne zapotrzebowanie zarówno na żywe okazy roślin i zwierząt, jak i różnego rodzaju produkty wykonane z ich części. Nosorożce, słonie, morysy czy narwale zabijane są tylko po to, aby pozyskać ich rogi, ciosy lub kły, tygrysy i inne duże koty dla trofeów oraz poszczególnych części ciała wykorzystywanych w tradycyjnej medycynie wschodniej, z antylop tybetańskich wyrabia się najdelikatniejszą tkaninę na świecie - tzw. *shahtoosh*, małpy człekokształtne zabijane są dla mięsa, różne gatunki żółwi, jaszczurek, węży, papug i innych grup zwierząt odławia się na potrzeby rynku zoologicznego, suszone koniki morskie stanowią pamiątki z podróży lub wchodzą w skład paramedykamentów, jesiotry zabijane są dla drogocennego kawioru, z mahoniu wyrabia się ekskluzywne meble, kaktusy i storczyki skupują kolekcjonerzy na całym świecie... Lista jest długa, a konsekwencje niekontrolowanej, rabunkowej gospodarki fatalne w skutkach. Profity są jednak tak duże, że chętnych do szybkiego wzbogacenia się wciąż przybywa. Szacuje się, że nielegalny handel okazami zagrożonych gatunków jest trzecim pod względem opłacalności nielegalnym interesem, zaraz po handlu bronią i narkotykami.

Fakt, że wiele gatunków jest zagrożonych przez nadmierne pozyskiwanie - np. do hodowli terraryjnej, jako trofea łowieckie czy do wytwarzania medykamentów - nie oznacza, że taka hodowla, myślistwo lub medycyna naturalna są z definicji złe. Człowiek od zawsze korzystał na różne sposoby z zasobów przyrody. Często zrównoważone pozyskiwania dzikich roślin czy zwierząt, albo ich uprawa czy hodowla ranczerska na potrzeby rynku, stanowi ratunek dla całych ekosystemów. Ochrona naturalnych siedlisk i utrzymanie silnych populacji użytkowanych gatunków staje się bowiem żywotnym interesem lokalnych społeczności, które zaczynają postrzegać je jako źródło poważnych i trwałych dochodów. Znane są też przypadki, że gatunek zagrożony np. przez wyniszczanie siedlisk przetrwał jedynie dzięki hodowlom. Niestety - przykładów, gdy człowiek podchodzi do zasobów przyrody w sposób krótkowzroczny, myśląc jedynie o swoim jednorazowym zysku i nie dbając o zachowanie zasobów dla przyszłych pokoleń, jest nieporównywalnie więcej. Dlatego w świecie, w którym dostępność i chłonność rynków zbytu staje się niemal nieograniczona, konieczne są uregulowania prawne wsparte instrumentami ich egzekucji, by promować zrównoważone korzystanie z zasobów, a ograniczać pozyskiwanie rabunkowe.

II. GATUNKI OBJĘTE OGRANICZENIAMI, NAJCZĘŚCIEJ SPOTYKANE W HANDLU ŻYWYMI ZWIERZĘTAMI W POLSCE

W miarę bogacenia się społeczeństwa wachlarz gatunków zwierząt dostępnych na polskim rynku staje się coraz bardziej zróżnicowany. Choć skala obrotu i różnorodność oferty nie osiągnęły jeszcze w Polsce poziomu obserwowanego w Niemczech, Holandii czy choćby sąsiednich Czechach, to różnica ta szybko się kurczy. Zróżnicowaniu ulegają także formy handlu. Poza sklepami zoologicznymi i coraz liczniejnymi giełdami, w niemal geometrycznym postępie wzrasta też liczba ofert sprzedaży zamieszczanych w Internecie. PTOP „Salamandra” już od kilku lat prowadzi monitoring tego zjawiska. Najnowsze wyniki wskazują, że w przypadku niektórych gatunków sprzedaż za pośrednictwem Internetu zaczęła dominować nad formą tradycyjną.

Pierwszym z problemów, z którymi spotykają się hodowcy i sprzedawcy jest zorientowanie się, które z taksonów podlegają ograniczeniom. Poniżej omówimy te grupy chronionych gatunków zwierząt, które najczęściej występują w obrocie żywymi okazami do celów chowu w warunkach domowych. Należy pamiętać, że nie jest to pełne wyliczenie około 5000 gatunków zwierząt objętych tymi przepisami.

Bezkęgowce. Ograniczeniami objęte są wszystkie pająki ptaszniki z rodzaju *Brachypelma*, a także dwa gatunki z rodzaju *Aphomopelma*: ptasznik jasny *A. albiceps* oraz ptasznik bladej *A. pallidum* (obecnie często włączane także do rodzaju *Brachypelma*). Spośród skorpionów pod ochroną jest pospolity w handlu skorpion cesarski *Pandinus imperator* (czasami sprzedawany pod nazwą *P. africanus*) oraz znacznie rzadsze: skorpion kameruński *Pandinus gambiensis* oraz *Pandinus dictator*.

Spośród gatunków bezkręgowców wykorzystywanych w akwarystyce ochroną objęte są m.in. wszystkie małże z rodzaju przydacznia *Tridacna*, a także wszystkie twarde koralowce z wyjątkiem koralowców czerwonych. Warto w tym miejscu nadmienić, że ochroną objęta jest również skała koralowa (w tym tzw. żywa skała oraz podłoże), czyli twarda, skonsolidowana materia o średnicy powyżej 30 mm, w skład której wchodzi m.in. martwe koralowce. Ograniczenia nie dotyczą natomiast piasku, żwiru koralowego i martwych kawałków koralowców o średnicy do 30 mm, ani koralowców skamieniałych (kopalnych).

Wśród oferowanych na sprzedaż bezkręgowców spotkać można pijawki - w tym pijawki lekarskie *Hirudo medicinalis*. Jest to gatunek chroniony nie tylko na mocy CITES i prawa wspólnotowego, ale również na mocy polskich przepisów dotyczących ochrony gatunkowej. Zakazany jest nie tylko obrót okazami tego gatunku, ale również samo ich posiadanie bez odpowiedniego zezwolenia (w chwili gdy ukazuje się ten Poradnik, pijawka lekarska jest objęta ochroną gatunkową ścisłą).

Ryby. Wśród ryb słodkowodnych spotykanych w polskich sklepach akwarystycznych niewiele jest gatunków objętych ograniczeniami na mocy przepisów unijnych. Poza przedstawicielami rodziny jesiotroształtnych Acipenseriformes spp., w handlu sporadycznie spotykane są tylko dwa gatunki: arowana azjatycka *Scleropages formosus* oraz arapaima *Arapaima gigas* (jedna z największych ryb słodkowodnych świata). Warto zwrócić uwagę, że arowana znajduje się w Aneksie A do rozporządzenia Rady nr 338/97 (skutki, które z tego wynikają, zostały omówione w kolejnych rozdziałach Poradnika). Spośród chronionych ryb morskich w handlu spotykane są stosunkowo często koniki morskie z rodzaju *Hippocampus*, jednak zwykle w formie martwych, zasuszonych okazów lub wykonanych z nich specyfików paramedycznych.

Płazy. Płazy jeszcze do niedawna były spotykane rzadko w polskich sklepach zoologicznych. Najpopularniejszym gatunkiem jest aksolotl meksykański *Ambystoma mexicanum* - ujęty w Aneksie B do rozporządzenia Rady 338/97. W handlu spotkać można zarówno okazy ciemnoskóre (ubarwienie naturalne), jak i często utrzymywane w hodowlach osobniki białe (leucystyczne oraz albinotyczne). Warto podkreślić, że wszystkie formy barwne podlegają jednakowym ograniczeniom.

W ostatnich latach coraz częściej na sklepowe półki trafiają różne gatunki płazów bezogonowych. Wśród nich zdarzają się również okazy należące do licznych taksonów objętych ochroną. W Polsce najczęściej są to różne gatunki kolorowych, niewielkich żabek z lasów deszczowych Ameryki Południowej, należące do rodzajów drzewołaz *Dendrobates* i liściołaz *Phylllobates*.

Fot. Borys Kala

Gady. Z gadów objętych ochroną międzynarodową najczęściej spotykanym w handlu gatunkiem jest bez wątpienia legwan zielony *Iguana iguana*. Według raportu przygotowanego przez TRAFFIC Europe, w latach 2000/06 jaszczurka ta stanowiła około 50% wszystkich żywych gadów importowanych na teren UE. Inne jaszczurki z aneksów do rozporządzenia Rady nr 338/97 spotykane są znacznie rzadziej i należą do nich przede wszystkim: kameleon jemeński *Chamaeleo calyptrotus*, waran stepowy (sawannowy) *Varanus exanthematicus* oraz felsuma madagaskarska *Phelsuma madagascarenis*. Spośród jaszczurek pod ochroną są m.in. wszystkie gatunki z rodzajów: waran *Varanus*, felsuma (dniówka) *Phelsuma*, gekon liścioogonowy *Uroplatus*, szyszkowiec *Cordylus*, biczogon *Uromastyx*, heloderma *Heloderma*, teju *Tupinambis* i *Dracena*, a także większość kameleonów (nie są objęte ochroną coraz częściej spotykane w handlu kameleony z rodzaju *Rhampholeon*).

Na rynku krajowym często spotykane są również różne gatunki chronionych węży. Najczęściej są to boa dusiciele *Boa constrictor*, pytony tygrysie ciemnoskóre *Python molurus bivittatus* oraz pytony królewskie *Python regius*. Pytony tygrysie jasnoskóre *Python molurus molurus*, znajdujące się w Aneksie A do rozporządzenia Rady nr 338/97, spotykane są incydentalnie. Spośród węży spotykanych w Polsce w handlu ochroną objęte są m.in. wszystkie gatunki dusicieli (w tym m.in.: wszelkie gatunki boa, pytonów, anakond czy sanzini, niezależnie od naukowej nazwy ich rodzaju) i wszystkie azjatyckie kobry (w naszym kraju w sprzedaży spotykane przede wszystkim w postaci produktów wykonanych z ich skór, a nie żywych okazów). Warto zaznaczyć, że ochroną objęte są też niektóre inne pospolicie występujące w handlu gatunki - np. wąż śmierzdel *Elaphe carinata*, wąż tajwański (smugooki) *Elaphe taeniura* czy połoz miedzianogłowy (hieroglifowy) *Elaphe radiata*. Wymienione trzy gatunki wpisane są do Aneksu D.

Ochroną objęte są wszystkie żółwie lądowe Testudinidae spp. W Polsce na rynku terrarystycznym dominują dwa gatunki z tej rodziny: żółw stepowy *Testudo horsfieldi* i żółw grecki *Testudo hermanni*. Jako że żółwie cieszą się dużą popularnością wśród hodowców, na rynku pojawiają się również w coraz większych ilościach inne gatunki, takie jak np.: żółw lamparci *Geochelone pardalis*, żółw pustynny *Geochelone sulcata* czy inni przedstawiciele rodzaju *Testudo*. Warto tu zwrócić uwagę, że wiele z nich - tak jak żółw grecki - wpisanych jest do Aneksu A rozporządzenia Rady nr 338/97. Spośród żółwi wodnych i błotnych objętych ograniczeniami w handlu na podstawie prawa międzynarodowego na polskim rynku najczęściej można spotkać żółwie czerwonolice *Trachemys scripta elegans* i żółwie ostrogrzbite - najczęściej *Graptemys pseudogeographica*. Pierwszy z nich znajduje się w Aneksie B do rozporządzenia Rady nr 338/97 z uwagi na jego inwazyjny charakter. Na mocy rozporządzenia Komisji (WE) nr 811/2008

z dnia 13 sierpnia 2008 r. zawieszającego wprowadzenie do Wspólnoty okazów niektórych gatunków fauny i flory, import tego gada na teren UE jest bezwzględnie zakazany (zakaz ten zawierały także wcześniejsze rozporządzenia i decyzje w tej sprawie i obowiązuje w UE już od 22 grudnia 1997 r.). Dlatego obecnie coraz częściej w handlu spotyka się inne, nie objęte ograniczeniami podgatunki żółwia ozdobnego *Trachemys scripta*. W przypadku żółwi ostrogrzbietych - wszystkie gatunki z rodzaju *Graptemys* umieszczone są w Aneksie C. Rodzimy żółw błotny *Emys orbicularis* chroniony jest na podstawie krajowych przepisów o ochronie gatunkowej i wszelka sprzedaż (jak i posiadanie bez zezwolenia) jego okazów są całkowicie zakazane. Dotyczy to także okazów pochodzących z hodowli czy należących do form czy podgatunków obcych faunie Polski.

Okazy żywych krokodyli są na polskim rynku zoologicznym spotykane raczej sporadycznie. Praktycznie oferty sprzedaży dotyczą wyłącznie kajmanów okularowych *Caiman crocodilus*. Warto pamiętać, że wszystkie krokodylowate *Crocodylia* spp. objęte są ograniczeniami na mocy rozporządzenia Rady nr 338/97.

Ptaki. Wśród chronionych ptaków oferowanych na sprzedaż zdecydowanie dominują papugi Psittaciformes. W Polsce ich hodowla staje się coraz popularniejsza - obserwuje się szybki wzrost zarówno liczby osobników, jak i różnorodności trzymany gatunków. W przypadku tej grupy obowiązuje dość prosta zasada - chronione są wszystkie gatunki, z wyjątkiem czterech. Owe wyjątki to: papuzka falista *Melopsittacus undulatus*, nimfa *Nymphicus hollandicus*, nierozłączka czerwonooczelna *Agapornis roseicollis* i aleksandretta obroźna *Psittacula krameri*. Warto zaznaczyć, że również te niechronione gatunki podlegają dość restrykcyjnym przepisom weterynaryjnym. W odniesieniu do gatunków stosunkowo łatwo rozmnażających się w niewoli, jak np. różne rozelle *Platycercus* czy modrolotki *Cyanoramphus*, wielu hodowców błędnie przyjmuje, że należące do nich okazy (zwłaszcza z hodowanych od pokoleń odmian barwnych) nie wymagają przy sprzedaży dokumentów potwierdzających ich legalne pochodzenie, albo że wzorem przepisów czeskich nie wymagają one rejestracji. Może to być powodem niepotrzebnych kłopotów.

Innym chronionym gatunkiem dość regularnie oferowanym na sprzedaż jest gwarek czczony *Gracula religiosa*. W Internecie i na różnego rodzaju giełdach można też nabyć inne ptaki objęte ograniczeniami, np. zaliczane do drobiu ozdobnego (choćby niektóre gatunki kiściców *Lophura* spp., trogopanów *Tragopan* spp. czy niektóre blaszkodziobe, jak np. bernikla rdzawoszyja *Branta ruficollis*, podgorzałka *Aythya nyroca*, cyranka *Anas querquedula*, cyraneczka bajkalska *Anas formosa* oraz inwazyjny gatunek - sterniczka jamajska *Oxyura jamaicensis*. Część z nich jest też objęta krajową ochroną gatunkową. Należy też pamiętać, że zarówno ochrona na podstawie przepisów międzynarodowych, jak i krajowych przepisów dot. ochrony gatunkowej (w przypadku gatunków rodzimych) dotyczy też wszystkich ptaków drapieżnych oraz sów.

Ssaki. Żywe okazy chronionych gatunków ssaków spotykane są bardzo rzadko i dotyczą prawie wyłącznie naczelnych (wszystkie naczelne objęte są ochroną na mocy rozporządzenia Rady nr 338/97). W Polsce najczęściej można natrafić na ofertę sprzedaży sajmiri wiewiórczej *Saimiri sciureus* oraz kapucynki czubatej *Cebus apella*. Niestety pomimo wysokich cen coraz więcej osób poszukuje małp jako domowych maskotek oraz towarzyszy zabaw dla dzieci.

Ten zwiększający się popyt stymuluje pojawianie się w naszym kraju ofert sprzedaży nowych gatunków naczelnych, głównie tamaryn białoczubych *Sanguinus oedipus*, uisiti białouchych *Callithrix jacchus* oraz pigmejek *Callithrix pygmaea*.

Rodzajem wpisanym do Aneksu A jest też szynszyla *Chinchilla* spp. Ochrona nie dotyczy jednak okazów formy udomowionej, a w Polsce w handlu spotykamy wyłącznie takie.

III. PODSTAWOWE GRUPY PRZEPISÓW OCHRONNYCH

III. 1. Podział uregulowań w zależności od działalności, której dotyczą

Aby ograniczyć zagrożenie, jakim dla wielu gatunków jest nadmierna eksploatacja ich dzikich populacji do celów handlu, wprowadzono kilka rodzajów uregulowań prawnych. Można je w uproszczeniu podzielić na 4 główne grupy, w zależności od tego, jakich działań dotyczą.

W krajach, w których występują gatunki zagrożone przez nadmierne pozyskiwanie, wprowadza się zwykle w stosunku do nich krajową ochronę gatunkową. Obejmuje ona najczęściej zakaz lub reglamentację pozyskiwania z natury.

Ponieważ państwa, na terenie których występują rośliny, grzyby czy zwierzęta na które istnieje popyt, często nie są w stanie samodzielnie skutecznie chronić ich populacji przed nielegalnym pozyskiwaniem z natury, wprowadzono międzynarodowe i krajowe przepisy dotyczące międzynarodowego handlu chronionymi gatunkami. Odnoszą się one przede wszystkim do przewożenia przez granicę ich okazów.

Z uwagi na niską wykrywalność kontrabandy przemycanej przez granice, wiele państw wprowadziło dodatkowe przepisy dotyczące zarobkowego wykorzystania (w tym sprzedaży) okazów chronionych gatunków. W szczególności ograniczenia tego typu stosowane są tam, gdzie na dużych obszarach brak jest granic celnych. Obowiązują więc np. w USA, Kanadzie czy Unii Europejskiej.

Jednak podobnie jak przemyt, również nielegalny handel, to zwykle zdarzenia krótkotrwałe, często trudne do wykrycia. Tylko w niewielkim procencie wypadków sprawcy takich czynów zostają zatrzymani na gorącym uczynku. Aby więc skuteczniej zapobiegać takiej przestępczości, wiele krajów wprowadza dodatkowo w stosunku do niektórych gatunków zakaz posiadania okazów o nielegalnym lub nieudokumentowanym pochodzeniu. Zwykle dotyczy on żywych zwierząt. Często w stosunku do niektórych gatunków wprowadza się wspomagająco obowiązek rejestracji przetrzymywanych osobników, z którym wiąże się konieczność udokumentowanie ich pochodzenia. Rejestracja taka z jednej strony ma dodatkowo zniechęcać do kupowania zwierząt z nielegalnych źródeł (nabywca takich okazów jest narażony na sankcję stale, a nie tylko w chwili dokonywania zakupu), a z drugiej - ma ułatwiać hodowcom wykazywanie, że np. sprzedawane zwierzęta pochodzą z legalnej, utrzymywanej od pokoleń hodowli.

W Polsce obowiązują wszystkie z wymienione powyżej grup unormowań prawnych. Ich dodatkowym uzupełnieniem są także rozmaite przepisy regulujące inne zagadnienia szczegółowe: np. związane z ochroną dobrostanu zwierząt, sanitarne, dotyczące ochrony ludzi przed zwierzętami niebezpiecznymi czy chroniące rodzimą przyrodę przed obcymi gatunkami inwazyjnymi.

W kolejnych punktach i rozdziałach zostaną pokrótce omówione obowiązujące w Polsce przepisy ze wspomnianych grup, ze szczególnym uwzględnieniem tematu przewodniego niniejszego Poradnika, czyli handlu żywymi zwierzętami.

III. 2. Przepisy regulujące pozyskiwanie z natury - ochrona gatunkowa

Choć większość dzikich zwierząt znajdujących się w Polsce w handlu to gatunki egzotyczne, spotyka się także przypadki pozyskiwania i sprzedaży okazów fauny krajowej. W wypadku zwierząt żywych, najbardziej narażone na nielegalne pozyskiwanie są płazy (ogoniaste - do hodowli, żaby - głównie na „darmową” karmę dla innych zwierząt) oraz gady (węże i żółwie - do hodowli, jaszczurki - głównie na karmę). Spośród ptaków w handlu spotyka się przede wszystkim blaszkodziobe (różne kaczki, bernikle, łabędzie), rzadziej sowy i ptaki drapieżne, a także drobne wróblowate i ich mieszańce (zwłaszcza z kanarkami - tzw. bastardy). Wszystkie rodzime gatunki wymienionych wyżej grup zwierząt objęte są ochroną ścisłą lub ew. podlegają ograniczeniom wynikającym z prawa łowieckiego (niektóre kaczki). Spośród gatunków objętych obecnie ochroną ścisłą w sprzedaży stosunkowo często występuje pijawka lekarska. Ochrona gatunkowa zwierząt jest regulowana przez odpowiednie rozporządzenie wydawane przez Ministra Środowiska, a także przez ustawę z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody oraz ustawę z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny.

W związku z nowelizacją ustawy o ochronie przyrody należy się spodziewać, że pod koniec roku 2008 lub ew. na początku roku 2009 ukaże się nowe rozporządzenie w tej sprawie. Zgodnie z prawem Unii Europejskiej będzie ono obejmować nie tylko gatunki rodzime dla Polski, ale także wiele gatunków objętych ochroną gatunkową w innych krajach Unii, zgodnie z tzw. Dyrektywą Ptasią i Dyrektywą Siedliskową, a w Polsce nie występujące naturalnie w stanie dzikim.

Spośród licznych zakazów i ograniczeń, które zgodnie z ustawą o ochronie przyrody mogą dotyczyć gatunków objętych ścisłą ochroną gatunkową (i zwykle są w stosunku do nich wprowadzane) w kontekście omawianych tu zagadnień należy zwrócić uwagę na zakazy: pozyskiwania, transportu, chowu, hodowli, przetrzymywania i posiadania żywych zwierząt. Zakazy standardowo obejmują także zbywanie, nabywanie, oferowanie do sprzedaży, wymianę, darowiznę oraz wwożenie z zagranicy i wywożenie poza granicę państwa okazów tych gatunków. Wszystkie te czynności w odniesieniu do gatunków chronionych (w stosunku do których wprowadzono te zakazy) można wykonywać jedynie po uzyskaniu zezwolenia odpowiedniego organu ochrony przyrody.

Nowelizacja ustawy o ochronie przyrody z jesieni 2008 rozstrzyga także ostatecznie wątpliwość, czy ochrona gatunkowa nie dotyczy przypadkiem jedynie tych okazów zwierząt, które są aktualnie „dziko żyjące”, jak to niekiedy próbowano interpretować na podstawie stylistycznie niejednoznacznego zapisu. Obecnie opracowane brzmienie przepisu jednoznacznie wskazuje, że ochrona ta dotyczy wszystkich okazów należących do objętych nią gatunków - także tych, które np. są w hodowli.

Warto zaznaczyć, że zgodnie z ustawową definicją pojęcia gatunek, ograniczenia prawne dotyczą nie tylko „czystych” gatunków biologicznych, ale także ich mieszańców w pierwszym lub drugim pokoleniu. Oznacza to, że np. tzw. bastardy kanarków z rodzimymi gatunkami ptaków także podlegają tym przepisom. Ponadto zgodnie z art. 119a znowelizowanej ustawy o ochronie przyrody samo krzyżowanie międzygatunkowe bez specjalnej zgody Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska także jest zakazane.

III.3. Przepisy regulujące przewożenie przez granicę - CITES i regulacje pokrewne

Oprócz wspomnianych wcześniej krajowych przepisów dotyczących ochrony gatunkowej, które wprowadzają zakaz przewożenia przez granicę państwa gatunków chronionych, powszechnie już znanym aktem prawa międzynarodowego, reagującym to zagadnienie, jest *Konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem, sporządzona w Waszyngtonie dnia 3 marca 1973 r.* Konwencja ta, zwana też Konwencją Waszyngtońską, albo od skrótu jej angielskiej nazwy - CITES, reguluje przede wszystkim zasady przewożenia przez granice żywych i martwych okazów (a także wszelkich ich produktów pochodnych) z taksonów, których byt jest zagrożony głównie w wyniku zbyt intensywnego pozyskiwania z natury w celu zaspokojenia popytu wśród konsumentów na całym świecie.

Konwencja ta weszła w życie 1 lipca 1975 r. Polska ratyfikowała przystąpienie do niej niemal 15 lat później - 12 grudnia 1989 r. W naszym kraju oficjalnie weszła w życie 3 miesiące po ratyfikacji, czyli 12 marca 1990 r., jednak w Dzienniku Ustaw została opublikowana 15 stycznia 1991 r. (podobnie jak oświadczenie rządowe o jej ratyfikowaniu, które weszło w życie 4 kwietnia 1991 r.).

W załącznikach I, II i III do Konwencji znajdują się listy gatunków, których przewożenie przez granicę podlega regulacjom. Każdego z załączników dotyczą nieco odmienne zasady.

Należy zaznaczyć, że poza samym tekstem Konwencji, państwa, które są jej stronami, są także zobowiązane przestrzegać rezolucji uchwalanych podczas odbywających się co 3 lata spotkań Konferencji Stron CITES. Rezolucje te pełnią rolę aktów wykonawczych do postanowień samej Konwencji, definiując pojęcia, uszczegóławiając procedury, określając normy i limity itp.

Na terenie Unii Europejskiej stopniowo zaczęły znikać granice celne, a więc osłabła także kontrola przepływających przez nie towarów. Ponieważ wszystkie państwa Wspólnoty są stronami CITES, aby zapewnić przestrzeganie Konwencji i ochronę gatunków zagrożonych przez handel, wydano *rozporządzenie (EWG) nr 3626/82 wprowadzające we Wspólnocie Konwencję o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem*, które obowiązywało od dnia 1 stycznia 1984 r. W dniu 1 czerwca 1997 r. zostało ono zastąpione przez *rozporządzenie Rady (WE) nr 338/97 z dnia 9 grudnia 1996 r. w sprawie ochrony gatunkowej dzikiej fauny i flory w drodze regulacji handlu nimi*. Rozporządzenie to zawiera listy gatunków podlegających ograniczeniom, zestawione w aneksach A, B, C i D. Podobnie jak w przypadku załączników CITES, każdemu z tych aneksów odpowiadają nieco inne ograniczenia. W aneksach tych znalazły się nie tylko gatunki

z załączników CITES, ale także niektóre gatunki objęte ochroną gatunkową na terenie Unii oraz obce gatunki inwazyjne.

Rozporządzenie Rady nr 338/97 ma wprowadzać we Wspólnocie wszystkie przepisy CITES - tyle że zamiast odnosić się do granic poszczególnych państw, zasady Konwencji wprowadza w odniesieniu do zewnętrznych granic Unii Europejskiej. Dodatkowo ustanawia jednak szereg innych ograniczeń i zasad obowiązujących na terenie Unii (część z nich omówiono w kolejnym punkcie).

Podobnie jak rezolucje Konferencji Stron uszczegóławiają zasady funkcjonowania CITES, tak w odniesieniu do rozporządzenia Rady nr 338/97 rolę aktów wykonawczych pełnią rozporządzenia Komisji Europejskiej. Spośród obecnie obowiązujących rozporządzeń Komisji w odniesieniu do przewożenia przez granicę zwierząt najważniejsze znaczenie mają trzy.

Pierwsze z nich to *rozporządzenie Komisji (WE) nr 318/2008 z dnia 31 marca 2008 r. zmieniające rozporządzenie Rady (WE) nr 338/97 w sprawie ochrony gatunków dzikiej fauny i flory w drodze regulacji handlu nimi*. Zawiera ono przede wszystkim aktualne listy gatunków w poszczególnych aneksach do rozporządzenia Rady nr 338/97.

Drugie to *rozporządzenie Komisji (WE) Nr 865/2006 z dnia 4 maja 2006 r. ustanawiające przepisy wykonawcze do rozporządzenia Rady (WE) nr 338/97 w sprawie ochrony gatunków dzikiej fauny i flory w drodze regulacji handlu nimi*. Określa ona wiele szczegółowych procedur i definicji. Zawiera także szczegółowe zasady uzyskiwania zezwoleń na wwóz i wywóz okazów chronionych gatunków przez granicę Unii i wzory dokumentów.

Trzecie z nich jest kierowane przede wszystkim do organów wydających zezwolenia. Jest to *rozporządzenie Komisji (WE) nr 811/2008 z dnia 13 sierpnia 2008 r. zawieszające wprowadzanie do Wspólnoty okazów niektórych gatunków dzikiej fauny i flory*. Zawiera ono zestawienia gatunków, państw i źródeł pochodzenia okazów, dla kombinacji których nie wydaje się zezwoleń importowych.

Rozporządzenia Komisji ulegają dość częstym zmianom. Dlatego osoby czy firmy, które zajmują się sprowadzeniem czy eksportem gatunków objętych ograniczeniami, muszą na bieżąco śledzić nowelizacje tych przepisów.

Wszystkie wymienione rozporządzenia Rady i Komisji obowiązują w Polsce bezpośrednio.

Co więcej - w przypadku jeśli prawo krajowe jest w jakimś punkcie z nimi sprzeczne - traktuje się je nadrzędnie, zgodnie z zasadą pierwszeństwa prawa wspólnotowego.

Rozporządzenia te nie normują jednak wszystkich zagadnień. Nie wskazują np. organów, które w poszczególnych krajach są odpowiedzialne za przestrzeganie tych przepisów, nie ustalają szczegółowych procedur czy nie wprowadzają sankcji za łamanie ich postanowień. Te sprawy są objęte przepisami krajowymi. W przypadku Polski są to przede wszystkim przepisy art. 61-63 i 128-130 ustawy o ochronie przyrody.

Zasady dotyczące przewożenia przez granicę okazów z chronionych gatunków, wprowadzone przez powyższe przepisy, można streścić w sposób następujący: Od czasu wejścia w życie w danym państwie przepisów CITES, przy przewożeniu przez jego granice okazów objętych ochroną na podstawie tej Konwencji potrzebne są odpowiednie dokumenty: zezwolenia, świadectwa lub zgłoszenia. Rodzaje tych dokumentów zależą m.in. od gatunku, rodzaju okazu oraz przepisów wewnętrznych. Za wystawianie właściwych dokumentów są odpowiedzialne odpowiednie organy CITES danych państw, a za ich kontrolę - odpowiednie służby celne. W odniesieniu do Unii Europejskiej zasady te dotyczą wyłącznie przywożenia spoza lub wywożenia okazów poza granice Unii.

Szczegółowe omówienie tego zagadnienia wykraczałoby poza zakres tematyczny Poradnika. W odniesieniu do wewnątrzspółnotowego handlu zwierzętami należy jednak zapamiętać, że jeśli deklarowanym źródłem pochodzenia okazu jest inny kraj, jakiś dokument CITES jest konieczny do wykazania jego legalnego pochodzenia, chyba że okaz ten został przywieziony zanim w którymkolwiek z państw uczestniczących w tej transakcji weszły w życie przepisy omawianej Konwencji. Więcej informacji o możliwych rodzajach tych dokumentów znajduje się w punkcie VI.2.

III.4. Przepisy regulujące komercyjne wykorzystanie na terenie Unii Europejskiej

Często można się spotkać z obiegową opinią, że polskie przepisy regulujące handel zwierzętami z chronionych gatunków są szczególnie restrykcyjne. Tymczasem obowiązujące w naszym kraju ogólne przepisy regulujące zarobkowe wykorzystanie są wspólne całej Unii i wynikają bezpośrednio z wspomnianego w poprzednim punkcie rozporządzenia Rady nr 338/97. Jedyne trzy zagadnienia szczegółowe, dotyczące organu upoważnionego do poświadczania urodzenia w niewoli, zasad wykonywania i przekazywania kopii dokumentów, oraz wysokości sankcji za łamanie przepisów są regulowane przez przepisy krajowe.

W całej Unii ograniczenia w zarobkowym wykorzystaniu są jednakowe i dotyczą tych samych gatunków - wszystkich, które są wymienione w aktualnych aneksach A i B do rozporządzenia Rady nr 338/97. Aneksy te zawierają wszystkie gatunki wymienione w załącznikach I i II CITES, a także szereg innych gatunków, chronionych na terenie Unii, lub uznanych za niebezpieczne dla europejskiej przyrody ze względu na ich inwazyjność.

Zgodnie z art. 8 ust. 1 i 5 rozporządzenia Rady nr 338/97, w stosunku do gatunków z aneksów A i B do tego rozporządzenia obowiązują zakazy: oferowania kupna, kupna, uzyskiwania do celów zarobkowych, wystawiania na widok publiczny w celach zarobkowych, wykorzystywania dla zysku, transportu w celu sprzedaży, przechowywania w celu sprzedaży, oferowania do sprzedaży, sprzedaży. Zgodnie z art. 2 lit. p tego rozporządzenia, pod pojęciem sprzedaż rozumie się także najem, handel wymienny, zamianę i wszelkie wyrażenia pokrewne - np. oddawanie w zastaw czy sprzedaż wiązaną (przykładowo sprzedaż pojemników do przetrzymywania zwierząt, do których „nieodpłatnie” dołącza się chronione okazy). Zakaz zarobkowego wykorzystywania okazów gatunków z aneksów A i B nie jest bezwzględny. Rozporządzenie wprowadza szereg odstępstw i warunków, umożliwiających zwolnienie z tego zakazu niektórych okazów.

Na podstawie art. 8 ust. 3 tego rozporządzenia, poszczególne okazy gatunków z Aneksu A można zwolnić z jednego lub większej liczby zakazów (czyli np. dopuścić do sprzedaży), o ile spełnione są ściśle określone warunki. Ich spełnienie każdorazowo oceniają odpowiednie organy danego państwa (w Polsce - Minister Środowiska i Państwowa Rada Ochrony Przyrody). Zwolnienie z zakazów jest potwierdzane wydaniem specjalnego świadectwa, wg określonego w przepisach UE wzoru. Świadectwo takie jest ważne na terenie całej Wspólnoty (należy więc respektować świadectwa wystawione przez inne państwa UE). Zwolnienie może być wystawione dla okazu (wówczas dotyczy dowolnej liczby transakcji), albo jedynie dla pojedynczej transakcji lub jej określonej liczby. Zgodnie ze szczegółowymi przepisami UE świadectwa takie wydaje się niemal wyłącznie dla okazów odpowiednio oznakowanych.

Zgodnie z art. 8 ust. 5 tego rozporządzenia, zakazy te nie obowiązują w stosunku do gatunków z Aneksu B, jeśli osoba wykonująca daną czynność zakazaną (np. sprzedający) może w sposób zadowalający udowodnić (na nim spoczywa ten obowiązek), że zwierzęta te mają legalne pochodzenie w myśl odpowiednich przepisów krajowych i Unii Europejskiej dotyczących ochrony dzikiej fauny i flory.

Zgodnie z art. 64 ust. 9 ustawy o ochronie przyrody, podmiot prowadzący działalność gospodarczą w zakresie handlu zwierzętami objętymi ograniczeniami na podstawie rozporządzenia Rady nr 338/97 sprzedając w Polsce zwierzę z któregokolwiek aneksu tego rozporządzenia ma obowiązek posiadania dokumentów potwierdzających legalne pochodzenie zwierzęcia (zostały to omówione w rozdziale VI) i przekazywania ich nabywcy (albo ich odpowiednio wykonanych kopii - patrz punkt VI.4). W wypadku jeśli oferujący do sprzedaży nie prowadzi takiej działalności gospodarczej, obowiązek posiadania odpowiedniego dokumentu (świadectwa zwalniającego z zakazów) dotyczy jedynie gatunków z Aneksu A i wynika bezpośrednio z przepisów UE. Nie ma obecnie ustawowego obowiązku (obwarowanego sankcją) posiadania i przekazywania takich dokumentów w odniesieniu do gatunków z Aneksu B. Nie zwalnia go to jednak z obowiązku, o którym mowa w poprzednim akapicie, tyle że legalne pochodzenie okazu może zostać wykazane np. dopiero na żądanie odpowiedniego organu. Ponieważ jednak osoba, która nabyła okaz z Aneksu B, także jest zobligowana do posiadania możliwości udowodnienia jego legalnego pochodzenia w przypadku dalszej odsprzedaży zwierząt (a w przypadku niektórych gatunków - także przy ich rejestracji), przekazywanie odpowiednich dokumentów lub co najmniej informacji o miejscu, gdzie są dostępne, jest zalecane także w odniesieniu do osób nie prowadzących działalności gospodarczej w zakresie handlu chronionymi zwierzętami.

Łamanie przepisów unijnych dotyczących zarobkowego wykorzystywania zwierząt z Aneksu A lub B (a więc zarówno sprzedaż jak i kupno, oferowanie do sprzedaży, przetrzymywanie lub przewożenie w celu zbycia, jak i nawet używanie lub wystawianie publicznie w celach zarobkowych, np. reklamowych) stanowi przestępstwo na podstawie art. 128 pkt 2 lit. d ustawy o ochronie przyrody. Łamanie przepisów krajowych dotyczących posiadania i przekazywania odpowiednio wykonanych kopii dokumentów stanowi wykroczenie na podstawie art. 131 pkt 1 tej samej ustawy.

Fot. Borys Kala

IV. ZASADY DOTYCZĄCE REJESTRACJI ZWIERZĄT

Zgodnie z art. 64 ust. 2 pkt 2 ustawy o ochronie przyrody obowiązek rejestracji okazów chronionych nie dotyczy podmiotów prowadzących działalność gospodarczą w zakresie handlu żywymi zwierzętami gatunków chronionych na podstawie przepisów rozporządzenia Rady nr 338/97, czyli zasadniczych adresatów niniejszego Poradnika. Jednak zakładamy, że po pierwsze - Poradnik może być wykorzystywany także np. przez hodowców nie prowadzących takiej działalności gospodarczej; po drugie - zdarza się, iż handlarzom oferowane są do sprzedaży okazy, do których jedynym lub jednym z załączonych dokumentów jest zaświadczenie o wpisie do rejestru, warto więc wiedzieć, jakie znaczenie może mieć taki dokument; po trzecie - sprzedawcy w sklepach zoologicznych stanowią często podstawowe źródło informacji dla nabywców, na temat obowiązków prawnych związanych z zakupionym zwierzęciem. Poza tym podmioty te nie są zwolnione z nowo wprowadzonego obowiązku rejestracji zwierząt niebezpiecznych. Dlatego zdecydowaliśmy się zamieścić w niniejszym opracowaniu także omówienie tego zagadnienia, a ze względu na jego względną złożoność, poświęcamy mu odrębny rozdział.

IV.1. Historia obowiązku rejestracji w Polsce

Obowiązek zgłoszenia do rejestru okazów gatunków objętych przepisami CITES lub rozporządzeń UE wynika z przepisów krajowych. W różnych państwach uregulowania dotyczące rejestrowania są odmienne. W tym Poradniku omawiamy wyłącznie zasady obowiązujące w Polsce.

Przy analizie legalności pochodzenia poszczególnych okazów często istotne jest sprawdzenie, czy, a jeśli tak to kiedy i na podstawie jakich przepisów, były one wcześniej zarejestrowane. Dlatego warto znać historię wprowadzania i modyfikowania tych zasad.

Obowiązek rejestracji przetrzymywania, uprawy i hodowli wszystkich roślin i zwierząt, których przewożenie przez granicę państwową podlegało ograniczeniom na podstawie umów międzynarodowych, których Rzeczpospolita Polska jest stroną (czyli gatunków wymienionych w załącznikach I, II i III CITES), wprowadziła ustawa z dnia 7 grudnia 2000 r. o zmianie ustawy o ochronie przyrody. Zasady rejestracji były podobne do obowiązujących obecnie, z tym że dotyczyły bez wyjątku wszystkich podmiotów przetrzymujących, uprawiających lub hodujących takie rośliny lub zwierzęta. Listę gatunków podlegających tym ograniczeniom miał określić minister właściwy do spraw środowiska. Rozporządzenie to weszło w życie w dniu 1 maja 2002 roku. Od tego dnia zaczął w Polsce istnieć obowiązek rejestracji.

W cytowanej wyżej ustawie wprowadzającej obowiązek rejestracji określono jednocześnie (w art. 9), że w odniesieniu do okazów roślin i zwierząt, które znajdowały się już w czymś posiadaniu w chwili wejścia w życie obowiązku rejestracji, ich zgłoszenia do rejestru należy dokonać w ciągu 18 miesięcy od dnia wejścia w życie rozporządzenia określającego listę tych gatunków - czyli do 3 listopada 2003 r. W odniesieniu do tych okazów nie trzeba było wykazywać ich legalnego pochodzenia, lecz wystarczyło załączyć oświadczenie, że pochodzą sprzed dnia wejścia w życie wspomnianego rozporządzenia, czyli że posiadało się je już 30 kwietnia 2002 r.

Ten pierwszy system rejestracji przestał obowiązywać 1 maja 2004 r., z chwilą wejścia Polski do Unii Europejskiej. W tym dniu weszła w życie cytowana wcześniej ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. O ochronie przyrody. Wyłączyła ona rośliny, bezkręgowce i ryby z obowiązku rejestracji, zwolniła niektóre podmioty z tego obowiązku oraz zmieniła listę gatunków podlegających ograniczeniom. Obowiązek ten dotyczył od tego momentu wszystkich aneksów z rozporządzenia Rady nr 338/97. Ustawa wprowadziła także kolejny okres przejściowy, pozwalający na zarejestrowanie okazów, które nie miały potwierdzonego legalnego pochodzenia. Art. 149 tej ustawy stanowił: „Zwierzęta, o których mowa w art. 61 ust. 1, na które nie ma dokumentu stwierdzającego legalność pochodzenia lub zezwolenia ministra właściwego do spraw środowiska, podlegają rejestracji, zgodnie z art. 64 ust. 1, w okresie 6 miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy.” Wprowadzony w ten sposób drugi okres przejściowy obowiązywał do 2 listopada 2004 r.

Najnowsza nowelizacja ustawy o ochronie przyrody, która wejdzie w życie 15 listopada 2008 r., dokonała kolejnej modyfikacji (ograniczenia) listy gatunków podlegających obowiązkowi rejestracji oraz wprowadziła obowiązek rejestracji także w stosunku do zwierząt niebezpiecznych.

IV.2. Kto, co, gdzie, kiedy, jak, dlaczego i za ile?

Co podlega rejestracji? Obowiązek zgłoszenia do rejestru dotyczy obecnie dwóch grup organizmów, częściowo się ze sobą pokrywających. Pierwsza z nich to żywe płazy, gady, ptaki i ssaki należące do gatunków wymienionych w aneksach A i B rozporządzenia Rady nr 338/97, a także osobniki będących mieszańcami międzygatunkowymi, jeśli wśród przodków do pięciu pokoleń wstecz choć raz pojawił się osobnik z gatunku wpisanego do jednego z tych aneksów¹. Druga, to wszelkie żywe zwierzęta z gatunków niebezpiecznych dla życia i zdrowia ludzi, zakwalifikowane do kategorii II na podstawie rozporządzenia Ministra Środowiska (w chwili pisania tego Poradnika nie ma jeszcze projektu tego rozporządzenia), a posiadane na podstawie zezwolenie regionalnego dyrektora ochrony środowiska.

Kto zgłasza do rejestru? Obowiązek zgłoszenia do rejestru spoczywa na każdym posiadaczu okazu podlegającego rejestracji. Pod pojęciem „posiadacza” zwierzęcia rozumie się zarówno właściciela, jak i użytkownika, najemcę, zastawnika, czy każdego, kto posiada inny tytuł prawny do władania tym zwierzęciem. Ustawa zwalnia jednak niektóre rodzaje podmiotów z obowiązku rejestrowania niektórych grup zwierząt. Wyłączenia te dotyczą:

- ogrodów zoologicznych, posiadających zezwolenie, o którym mowa w art. 67 ustawy o ochronie przyrody (te nie muszą rejestrować niczego),
- podmiotów prowadzących zgłoszoną do ewidencji działalność handlową w zakresie handlu zwierzętami podlegającymi ograniczeniom na podstawie przepisów prawa Unii Europejskiej - przede wszystkim hurtowni, giełd i sklepów zoologicznych i akwarystycznych (w przypadku tych podmiotów wyłączenie nie dotyczy gatunków niebezpiecznych),
- w odniesieniu do zwierząt przetrzymywanych w celu leczenia i rehabilitacji - posiadających zezwolenie na działalność ośrodków rehabilitacji zwierząt oraz lecznic weterynaryjnych (w tym przypadku wyłączenie także nie dotyczy gatunków niebezpiecznych),
- cyrków i placówek naukowych prowadzących badania nad zwierzętami (w przypadku tych podmiotów wyłączenie dotyczy z kolei wyłącznie zwierząt niebezpiecznych, a gatunki chronione na podstawie prawa wspólnotowego muszą być przez nie rejestrowane na ogólnych zasadach).

Gdzie i kiedy należy zgłosić zwierzę? Zgłoszenie do rejestru składa się u starosty właściwego ze względu na miejsce przetrzymywania zwierzęcia w ciągu 14 dni od chwili wejścia w jego posiadanie lub sprowadzenia do Polski. W takim samym terminie od utraty, śmierci, wywozu za granicę lub zmiany danych wpisanych do rejestru należy zgłosić wniosek o wykreślenie z rejestru lub uaktualnienie wpisanych danych.

W przypadku niektórych gatunków nie jest możliwe określenie dokładnej liczby potomstwa w ciągu 14 dni po jego urodzeniu - np. dlatego, że w tak krótkim czasie od urodzenia nie należy niepokoić tych zwierząt w ich kryjówce. Wówczas hodowca może złożyć wniosek o przywrócenie terminu, a jeśli zostanie on przekonująco uargumentowany, powinien zostać rozpatrzony pozytywnie. Chociaż niezłożenie we właściwym terminie wniosku o rejestrację stanowi wykroczenie, nie oznacza to, że zwierząt zgłoszonych z opóźnieniem także z innych przyczyn nie można wpisać do rejestru (przywracając termin). Obecnie (po zakończeniu okresów przejściowych) o wpisaniu do rejestru powinno decydować przede wszystkim to, czy posiadacz może udokumentować legalne pochodzenie okazu.

Jakie informacje należy podać w zgłoszeniu do rejestru? Zgłoszenie powinno zawierać wszystkie informacje, które mają znaleźć się w rejestrze, z wyjątkiem daty dokonania wpisu, a więc:

- 1) imię, nazwisko i adres, albo nazwę i siedzibę posiadacza lub prowadzącego hodowlę (podmiotem rejestrującym może być także osoba prawna);
- 2) adres miejsca przetrzymywania zwierząt lub prowadzenia hodowli (w powiecie, w którym dokonuje się zgłoszenia);
- 3) liczbę zwierząt posiadanych lub hodowanych (w jednym wniosku można zgłaszać większą

¹ Jeśli osobnik będący mieszańcem międzygatunkowym ma wśród swoich przodków (uwzględniając 5 pokoleń wstecz) przedstawicieli zaliczanych do różnych aneksów rozporządzenia Rady nr 338/97, stosuje się wobec niego zasady dotyczące aneksu bardziej rygorystycznego.

- liczbę zwierząt z jednego gatunku);
- 4) nazwę gatunku w języku łacińskim i polskim, jeżeli polska nazwa istnieje (nazwa naukowa powinna być zgodna z aktualnie obowiązującą wg rozporządzeń UE);
 - 5) datę i miejsce urodzenia lub wyklucia zwierzęcia (na tyle dokładne, na ile to możliwe - jeśli data dzienna nie jest znana, należy przynajmniej podać przypuszczalny zakres lat, w których zwierzę się urodziło, a w przypadku miejsca urodzenia - np. kraj pochodzenia, jeśli znany);
 - 6) datę wejścia w posiadanie zwierzęcia oraz źródło jego pochodzenia (podobnie jak w poprzednim punkcie - na tyle dokładne informacje, na ile to możliwe);
 - 7) płeć zwierzęcia, jeżeli jest możliwa do ustalenia (uwaga - z przepisu wynika, że jeśli płeć jest możliwa do ustalenia przy racjonalnym wysiłku i bez znaczącego narażania zdrowia zwierzęcia, a jedynie właściciel nie potrafi tego zrobić, np. z powodu braku wiedzy, powinien zwrócić się o pomoc do fachowca i zawrzeć taką informację w zgłoszeniu);
 - 8) opis trwałego oznakowania zwierzęcia, jeżeli jest oznakowane (w punkcie V.3 podano, w odniesieniu do których okazów oznakowanie jest obowiązkowe i jakie powinno spełniać warunki);
 - 9) cel przetrzymywania lub prowadzenia hodowli zwierzęcia (np. hodowla do celów komercyjnych, niekomercyjna hodowla hobbystyczna, zarobkowe wykorzystywanie do pokazów);
 - 10) numer i datę wydania dokumentu (lub dokumentów) stwierdzającego legalność pochodzenia zwierzęcia (kopie tych dokumentów należy dołączyć do wniosku).

W przypadku zgłoszenia zmiany danych ujawnionych w rejestrze, wystarczy przekazać informacje, które uległy zmianie, oraz wskazać, którego zwierzęcia one dotyczą (podając np. jego nr w rejestrze).

Kiedy zwierzę ma legalne pochodzenie? Do wniosku o wpis zwierząt do rejestru należy dołączyć kopię dokumentu potwierdzającego legalność ich pochodzenia, a w wypadku zwierząt niebezpiecznych, także kopię zezwolenia na ich posiadanie, przetrzymywanie i ew. sprowadzenie z zagranicy (jeśli takie jest ich źródło i nastąpiło to po wejściu w życie rozporządzenia zawierającego listę tych gatunków). To, **jakie dokumenty mogą świadczyć o legalnym pochodzeniu okazu**, jest chyba najtrudniejszym spośród często zadawanych pytań, dotyczących rejestracji. W ustawie, obok krótkiej listy przykładowych dokumentów, widnieje też zapis mówiący o „innym dokumencie stwierdzającym legalność pochodzenia zwierzęcia”. Co to może być? Lista jest długa. Wynika to między innymi z wielości potencjalnie legalnych (zgodnie z prawem krajowym) źródeł pochodzenia zwierząt i braku ujednoczonych dokumentów potwierdzających takie pochodzenie dla gatunków innych, niż zamieszczone w Aneksie A. Niektóre z tych dokumentów (związane z uzyskaniem w wyniku transakcji kupna okazów z gatunków podlegających ochronie na podstawie przepisów wspólnotowych) zostały omówione w rozdziale VI. Inne dopuszczone dokumenty mogą świadczyć np. o nieodpłatnym przekazaniu okazu zarejestrowanego na podstawie przepisów przejściowych, posiadaniu go od czasu sprzed wejścia Polski do Unii lub legalnym odłowieniu na wolności². Należy zaznaczyć, że nielegalne nabycie okazu (np. kupno zwierzęcia, które ze względu na nieznaną pochodzenie jest wyłączone z zarobkowego wykorzystania) wyklucza możliwość jego rejestracji.

Do czego upoważnia wpisanie do rejestru? Wpisanie do rejestru starosta potwierdza wydaniem zaświadczenia. Zwierzęta objęte obowiązkiem rejestracji, wpisane do rejestru starosty, można legalnie posiadać (w przypadku gatunków niebezpiecznych, łownych lub objętych ochroną gatunkową potrzebne jest także zezwolenie wymagane na podstawie odrębnych przepisów). Z wyjątkiem okazów z Aneksu A, które nie zostały urodzone i wyhodowane w niewoli, oraz zwierząt objętych krajową ochroną gatunkową ścisłą, można je także swobodnie przekazać w formie darowizny, co wiąże się ze złożeniem wniosku o wykreślenie z rejestru przez dotychczasowego właściciela oraz o wpisanie do rejestru przez nowego właściciela. Mogą być też dziedziczone, a zwierzęta, które są wyłącznie na liście gatunków niebezpiecznych, mogą być także sprzedawane (w przypadku gatunków niebezpiecznych lub łownych przekazanie może nastąpić wyłącznie innemu podmiotowi uprawnionemu np. posiadającemu odpowiednie zezwolenie). Inne czynności - przede wszystkim wszelkie formy zarobkowego wykorzystania okazów z gatunków z aneksów A i B - mogą być także dozwolone. Jednak

² Omówienie problemu rejestracji okazów gatunków obcych, odłowionych na terenie Wspólnoty, jest dostępne w Internecie pod adresem <http://www.salamandra.org.pl/cites/dokumenty/czerwonolicy-odlow.pdf>.

fakt wpisania do rejestru nie ma na to bezpośredniego wpływu. Poza bardzo szczególnymi przypadkami, wypisy z rejestru nie mogą być traktowane jako dowody legalnego pochodzenia, uprawniające do sprzedaży czy kupna. Handel chronionymi gatunkami na terenie Unii Europejskiej regulują przepisy unijne, odrębne od tych dotyczących rejestracji (patrz punkt III.4).

Ile to kosztuje? Na podstawie ustawy z dnia 16 listopada 2006 r. o opłacie skarbowej za dokonanie wpisu do rejestru zwierząt pobiera się opłatę skarbową w wysokości 26 zł. Po dokonaniu wpisu zwierzęcia do rejestru jego właściciel otrzymuje zaświadczenie. Za wydanie dodatkowego zaświadczenia o zarejestrowaniu okazu (np. w wypadku zgubienia pierwszego) pobiera się opłatę skarbową w wysokości 17 zł. Za zmianę danych w rejestrze lub za wykreślenie okazu z rejestru nie pobiera się opłaty. Obowiązek opłaty skarbowej powstaje z chwilą złożenia wniosku o wpis do rejestru zwierząt lub o wydanie zaświadczenia. Zapłaty dokonuje się gotówką w kasie organu podatkowego (urzędu skarbowego) lub przelewem na rachunek tego organu.

Co grozi za niedopełnienie obowiązku? Zgodnie z art. 127 pkt 3 oraz 129 pkt 1 i 2 ustawy o ochronie przyrody, kto nie zgłasza do rejestru, o którym mowa w art. 64 ust. 1, posiadanych lub hodowanych zwierząt, popełnia wykroczenie i podlega karze aresztu albo grzywny. Obecnie (po nowelizacji z jesieni 2008 r.) dotyczy to także czynu nieumyślnego, nie można więc już tłumaczyć się nieznaną przepisów. Za niedopełnienie obowiązku zgłoszenia zmian danych ujawnionych w rejestrze lub niezłożenie wniosku o wykreślenie z rejestru nie przewidziano sankcji.

V. WAŻNIEJSZE SZCZEGÓŁOWE UREGULOWANIA WSPOMAGAJĄCE

Omówienie wszystkich zagadnień prawnych związanych z handlem żywymi zwierzętami zajęłoby kilka tomów. Wiele takich szczegółowych opracowań powstało i wciąż powstaje. Poniżej w dużym skrócie omówimy te, z którymi osoby zajmujące się obrotem zwierzętami spotykają cię najczęściej.

V.1. Ograniczenia dotyczące przemieszczania i transportu

Zasady przemieszczania żywych okazów z aneksów A i B rozporządzenia Rady nr 338/97 reguluje przede wszystkim jego art. 9. Przemieszczanie zwierząt z Aneksu A, które nie zostały urodzone i wyhodowane w niewoli zgodnie z przepisami UE (wyjątek ten wynika z art. 7 ust. 1 lit. a tego rozporządzenia), wymaga wydania zezwolenia przez odpowiedni organ zarządzający (w Polsce - Ministra Środowiska), potwierdzonego specjalnym świadectwem.

Zasady dotyczące przemieszczania żywych okazów z Aneksu A urodzonych i wyhodowanych w niewoli oraz wszelkich z Aneksu B sprowadzają się do obowiązku powiadomienia odbiorcy o pomieszczeniu, wyposażeniu i rozwiązaniach praktycznych, jakie są wymagane do zapewnienia właściwej opieki nad tymi okazami (zobacz także punkt VII.2).

Przemieszczenie zwierzęcia z jednego miejsca w drugie związane jest z koniecznością jego transportu. Przewóz wszelkich żywych okazów zwierząt musi także spełniać odpowiednie standardy weterynaryjne i związane z ich dobrostanem. Właściwe warunki przewozu zwierząt z chronionych gatunków zostały określone w przewodniku przyjętym przez II Konferencję Stron CITES³. Przewodnik ten strony Konwencji powinny stosować na podstawie Rezolucji 10.21 CITES. Na podstawie tej samej Rezolucji, rolę szczegółowych wskazań dotyczących właściwych warunków transportu pełnią zasady przyjęte w aktualnej wersji *Live Animals Regulations* wydanej przez International Air Transport Association (IATA). Choć Regulacja ta jest opracowywana przede wszystkim dla potrzeb transportu powietrznego, należy ją stosować także w przypadku przewozów nielotniczych, o ile z jakichś przyczyn nie jest to niewłaściwe. Zgodnie z przepisami rozporządzenia Rady nr 338/97 uregulowania CITES obowiązują także w odniesieniu do transportu wewnątrzunijnego.

V.2. Zwierzęta urodzenie i wyhodowanie w niewoli

Przy dokonywaniu oceny, czy dany okaz zwierzęcia z Aneksu A lub B może być wykorzystywany do celów zarobkowych, należy rozróżnić dwie podstawowe grupy okazów, które zostały urodzone i wyhodowane w niewoli:

Okazy, które zostały urodzone i wyhodowane w niewoli zgodnie z prawodawstwem UE w zakresie ochrony fauny i flory. Warunki, jakie muszą być spełnione, aby można było uznać zwierzę jako należące do tej kategorii, określa obecnie art. 54 rozporządzenia Komisji nr 865/2006. Zostały one oparte o zasady określone w Rezolucji 10.16 Konferencji Stron CITES. W pewnym uproszczeniu, kryteria te są następujące:

- okazy są poczęte w warunkach kontrolowanych,
- stado hodowlane zostało utworzone zgodnie z prawem i w sposób nieszkodliwy dla gatunku,
- stado hodowlane jest utrzymywane bez wprowadzania do niego osobników żyjących w warunkach naturalnych (pewne wyjątki są dopuszczone),
- stado hodowlane uzyskało, lub jest utrzymywane w taki sposób, że na pewno można w nim uzyskać potomstwo w drugim pokoleniu.

Osobniki gatunków z Aneksu A, które spełniają wszystkie te warunki, mogą otrzymać świadectwo zwalniające z zakazów, a osobniki gatunków z Aneksu B (a także osobniki gatunków z Aneksu A, zamieszczone jednocześnie w Aneksie X do rozporządzenia Komisji nr 865/2006), które je spełniają, są automatycznie z tych zakazów zwolnione.

Zwykle najwięcej kłopotu nastęrcza udokumentowanie i ocena, czy spełniony został warunek drugi. Oznacza on bowiem, że wszyscy przodkowie danego okazu muszą mieć legalne pochodzenie (jeśli konkretni przodkowie nie są znani, zasada ta dotyczy wszystkich uczestniczących w rozrodzie

³ <http://www.cites.org/eng/resources/transport/index.shtml>

osobników stada). Chodzi bowiem o to, by przeciwdziałać wprowadzaniu do hodowli okazów nielegalnie pozyskiwanych. Jeśli wprowadzenie takich osobników miało kiedykolwiek miejsce, ich potomstwo nie będzie mogło zostać uznane za legalne, niezależnie od tego, ile pokoleń minęło od tego wprowadzenia.

Warto zaznaczyć, że jeśli organ rejestrujący (lub jakkolwiek inny organ - np. policja, prokuratura czy sąd) ma jakiegokolwiek wątpliwości dotyczące spełnienia tych warunków, zgodnie z cytowanym art. 54 powinny się zwrócić z pytaniem do odpowiedniego organu zarządzającego państwem, w którym do owego urodzenia doszło (jeśli w Polsce - to do Ministra Środowiska). Bowiem to właśnie organ zarządzający (a nie np. sądy) mają w tym wypadku zgodnie z prawem UE głos rozstrzygający. Należy przy tym zaznaczyć, że organy te muszą w każdej takiej sprawie przed jej rozstrzygnięciem zasięgnąć opinii odpowiedniego organu naukowego (w Polsce - Państwowej Rady Ochrony Przyrody).

Okazy, które zostały urodzone i wyhodowane w niewoli, ale nie spełniają warunków określonych w prawodawstwie UE w zakresie ochrony fauny i flory. Należy zaznaczyć, że nie zawsze niespełnienie warunków określonych w art. 54 rozporządzenia Komisji nr 865/2006 musi oznaczać, że posiadanie danego okazu jest nielegalne. Przeciwnie - w większości okazy takie mogą być posiadane. Zakazy z art. 8 ust. 1 dotyczą bowiem jedynie wykorzystywania do celów zarobkowych (w tym posiadania w celu sprzedaży). Oznacza to, że najczęściej można je wpisać do rejestru. Po to między innymi wprowadzono dwukrotnie okresy przejściowe, umożliwiające wpisanie do rejestru osobników o nieznanym pochodzeniu. Ani takie osobniki, ani ich potomstwo, nie mogą jednak i nigdy nie będą mogły stanowić przedmiotu wykorzystania zarobkowego - w tym sprzedaży.

Nie zawsze jednak można uznać, że posiadanie takich osobników jest dopuszczalne przez prawo. Oto typowe przypadki, gdy nie jest to możliwe:

- zwierzę pochodzi z przestępstwa - np. z kradzieży, przemytu przez granicę, z zakupu lub wymiany (czyli uzyskano je w wyniku czynności zabronionej);
- zwierzę jest z gatunku umieszczonego w Aneksie A, a na jego przemieszczenie do nowego posiadacza nie uzyskano zezwolenia potwierdzonego świadectwem;
- posiadanie tego zwierzęcia jest zabronione na podstawie innych przepisów - np. dotyczących krajowej ochrony gatunkowej albo posiadania zwierząt niebezpiecznych, a zgłaszający nie legitymuje się zezwoleniem dopuszczającym takie posiadanie.
- posiadacz nie skorzystał z możliwości zarejestrowania zwierzęcia w jednym z okresów przejściowych i nie posiada jakichkolwiek dokumentów wiarygodnie wskazujących, że posiadał je w sposób legalny (w tym ostatnim przypadku sąd może, ale nie musi orzec przepadek).

V.3. Znakowanie zwierząt

W jakim celu znakuje się okazy CITES? Zgodnie z rozporządzeniem Komisji nr 865/2006, aby uzyskać pozwolenia importowe lub eksportowe dla określonych rodzajów okazów albo gatunków, lub różne świadectwa wspólnotowe, np. własności osobistej, dla wystawy objazdowej lub do użytku handlowego, konieczne jest ich unikalne oznakowanie. W ten sposób Komisja Europejska stara się uniemożliwić nielegalne praktyki, polegające m.in. na wielokrotnym wykorzystywaniu tych samych dokumentów dla różnych okazów. Obowiązek odpowiedniego znakowania wprowadzono także w odniesieniu do wszystkich ptaków z dziko żyjących gatunków, sprowadzanych do Wspólnoty, co ma utrudnić import osobników pochodzących z wolności.

Które zwierzęta są znakowane? Wymóg znakowania dotyczy nie tylko gatunków ale przede wszystkim określonych sytuacji. Nie można więc jednoznacznie wskazać, że wszystkie okazy danego gatunku, lub wszystkie okazy z gatunków ujętych w danym aneksie, wymagają zawsze unikatowego znakowania. Rozdział XVI rozporządzenia Komisji nr 865/2006, poświęcony w całości zagadnieniu znakowania, określa sytuacje, w których unikatowe oznakowanie okazów jest bezwzględnie wymagane.

W praktyce osoby zajmujące się handlem zwierzętami spotykają się z okazami oznakowanymi najczęściej w przypadku następujących grup zwierząt:

- a) importowanych spoza UE, pochodzących z hodowli lub działalności ranczerskiej zatwierdzonej przez Konferencję Stron Konwencji, albo z Załącznika I CITES, dla których Konferencja Stron Konwencji zatwierdziła kontyngenty wywozowe;
- b) dla których wystawiono świadectwo wymagające oznakowania - przede wszystkim świadectwo do użytku handlowego (ale także świadectwo własności osobistej oraz dla wystawy objazdowej);
- c) wszelkich ptaków importowanych do Wspólnoty po 1 lipca 2007 r.;

- d) wszystkich papug będących przedmiotem handlu między krajami Wspólnoty;
- e) ptaków drapieżnych posiadanych w celach sokolniczych.

Czasami osoba handlująca zwierzętami może być także zobligowana do odpowiedniego oznakowania okazów. Będzie to miało miejsce np. w wypadku wyhodowania, sprowadzenia z zagranicy lub nabycia na podstawie zezwolenia wystawionego dla określonej transakcji okazów, wymagających oznakowania przed uzyskaniem świadectw wystawianych dla okazów i wprowadzeniem do dalszego obrotu.

W jaki sposób znakuje się poszczególne okazy? W odniesieniu do okazów żywych ptaków (np. z Aneksu A urodzonych w warunkach hodowlanych), zalecaną formą znakowania są unikatowo oznaczone oraz bezszwowo zamykane obrączki. Należy zwrócić uwagę na ich budowę oraz stan. Z zasady dopuszczalne są wyłącznie obrączki pełne, tzn. nieprzerwane, przy czym nie mogą one nosić żadnych śladów wskazujących na próby ich zdejmowania, naprawiania lub jakichkolwiek innych działań. Są one zakładane na nogę młodym ptakom, a ich rozmiar jest tak dobrany, że w momencie gdy zwierzę osiąga wiek dojrzały, nie można ich zsunąć. W sytuacji, gdy odpowiedni organ zarządzający jest przekonany, iż obrączkowanie jest niewłaściwą formą znakowania dla danego ptaka z uwagi na jego fizyczne właściwości lub zachowanie, rozporządzenie Komisji nr 865/2006 dopuszcza zastosowanie mikroczipowych transponderów o niezmiennych i niepowtarzalnych numerach, przy czym urządzenia te muszą spełniać normy ISO 11784: 1996 (E) oraz 11785: 1996 (E). Podobne transpondery stosuje się dla ptaków z Aneksu A innych niż te urodzone w niewoli oraz pozostałych kręgowców z Aneksu A. Jeśli jednak dany organ zarządzający uzna, iż metoda polegająca na wszczepianiu transponderów jest niebezpieczna i niewłaściwa dla danego okazu, dopuszcza się również użycie niepowtarzalnie numerowanych obrączek, opasek, znaków, tatuaży i innych podobnych środków umożliwiających identyfikację poszczególnych okazów.

Należy pamiętać również, że brak jest obecnie aktu prawnego określającego miejsca iniekcji transponderów u zwierząt. Istnieje jednak generalna zasada, że jeżeli to możliwe, powinny być one wszczepiane w lewą część ciała. Grupa Ekspertów ds. Hodowli (Captive Breeding Specialist Group - CBSG) Światowej Unii Ochrony Przyrody (IUCN) opracowała ogólne zalecenia dla kręgowców - gdzie należy umieszczać transpondery w zależności od wielkości danego okazu oraz jego przynależności taksonomicznej. Zalecenia te nie są jednak bezpośrednio transponowane do przepisów wspólnotowych i mogą, ale nie muszą być wykorzystywane w poszczególnych państwach członkowskich.

Kilka państw UE stosuje w odniesieniu do niektórych typów okazów identyfikację fotograficzną jako sposób „znakowania”. Typowym przykładem takiej identyfikacji mogą być fotografie skorupy żółwi. Układ plam oraz kształt i proporcje tarczy na skorupie mają u wielu gatunków cechy umożliwiające jednoznaczny identyfikację osobników. Choć obecnie Polska nie stosuje tej metody, mamy obowiązek akceptować oznakowania przyjmowane i stosowane w innych państwach członkowskich UE.

Należy się spodziewać, że Ministerstwo Środowiska wyda w roku 2009 zalecenia dotyczące jednolitych metod znakowania chronionych gatunków zwierząt. Zgodnie z art. 73 ust. 11 pkt 3 ustawy o ochronie przyrody Minister Środowiska powinien także wydać takie zasady w formie rozporządzenia w odniesieniu do gatunków zwierząt niebezpiecznych dla życia ludzi (wiele z nich jest jednocześnie objęte ochroną na podstawie omawianych przepisów). Zapewne po kolejnej nowelizacji ustawy również zasady znakowania zwierząt chronionych zostaną usankcjonowane prawnie.

V.4. Przepisy weterynaryjne.

Na podstawie różnych rozporządzeń i dyrektyw wspólnotowych oraz związanych z nimi krajowych przepisów weterynaryjnych, w stosunku do niektórych grup gatunków obowiązują różnorodne zakazy, ograniczenia i zasady dotyczące sprowadzania z zagranicy lub obrotu na terenie kraju.

Np. zgodnie z tymi przepisami ptaki nie będące drobiem mogą być przedmiotem handlu (przewożenia) pomiędzy krajami Wspólnoty, jeżeli:

- pochodzą z gospodarstw lub innych podmiotów, które spełniają warunki wymienione w przepisach szczegółowych (w tym zwłaszcza warunki dotyczące zdrowia zwierząt),
- są zaopatrzone w świadectwo zdrowia zgodne z załącznikiem E Dyrektywy 92/65 albo dokument handlowy, potwierdzające, że w czasie wysyłki zwierzęta nie wykazywały klinicznych objawów chorób, a gospodarstwo pochodzenia nie jest objęte ograniczeniami ze względów zdrowotnych.

Dodatkowo ptaki z rodziny papugowatych mogą być przedmiotem tego handlu, jeżeli oprócz spełnienia wymagań określonych dla wszystkich ptaków:

- pochodzą z gospodarstwa, w którym nie stwierdzono choroby papuziej *Chlamydia psittaci* w okresie 2 miesięcy poprzedzających wysyłkę liczonej od dnia stwierdzenia wystąpienia

ostatniego przypadku tej choroby lub zakończenia ich leczenia oraz nie miały w tym okresie kontaktu ze zwierzętami pochodzącymi z gospodarstw, w których tę chorobę stwierdzono;

- zostały oznakowane w sposób umożliwiający ich identyfikację;
- zostały zaopatrzone w dokument handlowy wystawiony przez urzędowego lekarza weterynarii lub upoważnionego lekarza weterynarii odpowiedzialnego za gospodarstwo pochodzenia ptaków.

W odniesieniu do wszystkich naczelnych (w ty mała i małpiatek) zgodnie z § 4 i 6, w powiązaniu z § 2 *Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 16 lutego 2005 r. w sprawie szczegółowych wymagań weterynaryjnych mających zastosowanie do niektórych gatunków zwierząt*, mogą być one przedmiotem obrotu handlowego między państwami członkowskimi UE wyłącznie, jeśli pochodzą z „zatwierdzonych instytucji, instytutów lub ośrodków” oraz są przeznaczone dla takich samych zatwierdzonych instytucji, instytutów lub ośrodków. Sprzedaż poza systemem takich jednostek wymaga specjalnego zezwolenia.

Przepisów takich jest znacznie więcej. Np. koniowate muszą być m.in. specjalnie oznakowane i posiadać odpowiednie dokumenty. Szczegółowe omówienie tych przepisów wykracza poza zakres niniejszego Poradnika. W wypadku wątpliwości, czy warunki określone w przepisach weterynaryjnych zostały spełnione, można zwrócić się o poradę do odpowiedniego inspektoratu weterynarii.

V.5. Inne ograniczenia dotyczące niektórych gatunków

Czasami gatunki objęte ochroną na podstawie CITES i rozporządzenia Rady nr 338/97 podlegają w Polsce jednocześnie innym ograniczeniom. Przy przyjmowaniu zgłoszeń do rejestru należy brać pod uwagę przede wszystkim następujące grupy przepisów:

Gatunki objęte ścisłą ochroną gatunkową - dotyczy to np. wszystkich ptaków drapieżnych czy sów. Ich posiadanie, przemieszczanie, sprowadzanie z zagranicy i wszelki inny obrót nimi wymagają wyprzedzającego uzyskania zezwolenia Ministra Środowiska. Dotyczy to także okazów wyhodowanych w niewoli. Należy jednak zaznaczyć, że od 15 listopada 2008 r. wchodzi w życie zmiana ustawy o ochronie przyrody, która likwiduje konieczność uzyskiwania dwóch różnych zezwoleń na tę samą czynność. Tak więc zgodnie z art. 56 ust. 7k tej ustawy, potwierdzone odpowiednim świadectwem lub zezwoleniem zwolnienie z zakazów wydane na podstawie rozporządzenia Rady Nr 338/97 traktuje się w odniesieniu do okazów, dla których je wydano, jako zwolnienie równoważne wydanemu na podstawie przepisów o ochronie gatunkowej. Dotyczy ono zakazu posiadania, przetrzymywania, chowu, hodowli, darowizny, transportu, wwożenia i wywożenia przez wewnątrzspółnotową granicę państwa oraz czynności, które zostały w tym zwolnieniu dopuszczone (czyli np. w przypadku świadectw do użytku handlowego, odnosi się do zarobkowego wykorzystywania danego okazu). Jednocześnie na podstawie dodanego do ustawy w ramach tej samej nowelizacji art. 119a, zabronione jest krzyżowanie zwierząt z gatunków objętych ochroną gatunkową (ta sama zasada dotyczy też omówionych w kolejnym punkcie obcych gatunków inwazyjnych) z jakimikolwiek innymi gatunkami. Nie wolno także rozmnażać zwierząt uzyskanych w wyniku takiego krzyżowania. Na odstępstwo od tego zakazu może zezwolić Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska.

Gatunki inwazyjne, mogące w przypadku uwolnienia do środowiska stanowić zagrożenie dla rodzimej przyrody - na podstawie znowelizowanego art. 120 ust. 1 ustawy o ochronie przyrody sprowadzanie do kraju, przetrzymywanie, prowadzenie hodowli, rozmnażanie i sprzedaż na terenie kraju zwierząt (z wyjątkiem ryb podlegających innym przepisom) z gatunków obcych, które w przypadku uwolnienia do środowiska przyrodniczego mogą zagrozić rodzimym gatunkom lub siedliskom przyrodniczym, wymaga zezwolenia Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska. Listę gatunków, których to dotyczy, ma ustalić Minister Środowiska w drodze rozporządzenia (w chwili oddawania tego Poradnika do druku projekt takiego rozporządzenia nie jest jeszcze znany).

Gatunki stanowiące zagrożenie dla zdrowia lub życia ludzi - lista tych gatunków, z podziałem na dwie kategorie w zależności od stopnia stwarzanego zagrożenia, ma znaleźć się w rozporządzeniu wydanym przez Ministra Środowiska. W przypadku kategorii I, po upływie 6 miesięcy od wejścia w życie rozporządzenia zacznie obowiązywać całkowity zakaz ich posiadania (poza jednostkami wymienionymi w ustawie). W przypadku kategorii II będzie je można posiadać pod warunkiem uzyskania odpowiedniego zezwolenia od regionalnego dyrektora ochrony środowiska (aby się o nie skutecznie ubiegać trzeba spełnić warunki określonych w ustawie i rozporządzeniu). Przekazywanie tych zwierząt będzie mogło następować jedynie innym uprawnionym podmiotom. Na spełnienie warunków i uzyskanie zezwoleń, albo oddanie okazów innemu uprawnionemu podmiotowi (np. innemu hodowcy, który spełni te warunki), ustawodawca dał posiadaczom takich zwierząt rok od chwili wejścia w życie rozporządzenia.

VI. DOKUMENTY TOWARZYSZĄCE LEGALNYM TRANSAKCIOM

Osoba chcąca uzyskać w Ministerstwie Środowiska zwolnienie z zakazów dla osobnika należącego do gatunku z Aneksu A rozporządzenia Rady nr 338/97, sprzedająca zwierzę z gatunku z Aneksu B, zgłaszająca zwierzę z Aneksu A lub B do rejestru starosty albo ubiegająca się o zezwolenie eksportowe lub inne świadectwo dla okazu z Aneksu A, B lub C, powinna móc udokumentować w sposób przekonujący legalne pochodzenie tego okazu. Zwykle odbywa się to za pomocą odpowiednich dokumentów. Zagadnieniem budzącym najwięcej wątpliwości jest to, jakie dokumenty można uznać za świadczące (w sposób wystarczający) o legalnym pochodzeniu? Odpowiedź na to pytanie częściowo wynika z rozporządzeń Rady i Komisji (WE), a częściowo z prawodawstwa polskiego.

VI.1. Do jakich celów potrzebne są dokumenty?

Rodzaj dowodów wymaganych do udokumentowania pochodzenia zależy od tego, z jakiej okazji pochodzenie zwierzęcia ma być wykazane. Najczęściej mamy do czynienia z 3 grupami takich okoliczności:

- 1) dokumentowanie legalnego pochodzenia okazu wykorzystywanego do celów zarobkowych (np. sprzedawanego);
- 2) dokumentowanie legalnego pochodzenia okazu, dla którego chcemy uzyskać od Ministra Środowiska jakieś zezwolenie lub świadectwo;
- 3) dokumentowanie potrzebne przy rejestracji zwierzęcia w starostwie.

Ze względu na adresatów i tematykę niniejszego Poradnika, zajmiemy się dalej przede wszystkim pierwszą z tych opcji. Warto jedynie zaznaczyć, że w przypadku uzyskiwania świadectw i zezwoleń (opcja 2), rodzaj akceptowanych dowodów dotyczących pochodzenia może być uzależniony od rodzaju wnioskowanego dokumentu i jego celu, a w przypadku dostarczenia niewystarczającej dokumentacji organ zarządzający (Minister Środowiska) powinien powiadomić wnioskodawcę, jakich dokumentów brakuje i wyznaczyć mu czas na uzupełnienie załączników do wniosku. W przypadku rejestracji okazu, która wynika z przepisów krajowych (opcja 3), poza dokumentami uprawniającymi do handlu mogą też być akceptowane dokumenty świadczące, że okaz nie jest dopuszczony do wykorzystania zarobkowego (np. ma nieznanne pochodzenie), ale zgłaszający wszedł w jego posiadanie legalnie i ma prawo je przetrzymywać (np. otrzymał w formie darowizny zwierzę zarejestrowane na podstawie przepisów przejściowych). Nieco więcej informacji na ten temat znajduje się w rozdziale IV, a zagadnienie to zostało szczegółowo omówione w publikacji: *Rejestracja zwierząt chronionych na podstawie prawa Unii Europejskiej - poradnik dla pracowników starostw powiatowych*⁴.

VI.2. Co mają wykazać dokumenty?

Rodzaje dokumentów, na podstawie których można zgodnie z prawem sprzedawać żywe zwierzęta objęte ograniczeniami na podstawie prawa wspólnotowego, zależą przede wszystkim od aneksów rozporządzenia Rady nr 338/97, w których wpisane są gatunki, do których okazy te należą.

Aneks A. Zasady obowiązujące w stosunku do handlu okazami zwierząt z gatunków umieszczonych w Aneksie A, są z punktu widzenia sprzedawców i nabywców najmniej skomplikowane. Wszelkie zarobkowe wykorzystanie - w tym sprzedaż, najem itp. - wymaga uprzedniego indywidualnego zwolnienia okazu z zakazów określonych w art. 8 ust. 1 rozporządzenia Rady nr 338/97 przez odpowiedni organ zarządzający jednego z państw Wspólnoty. Zwolnienie takie musi być potwierdzone przez jeden z następujących dokumentów:

- oryginalne świadectwo wspólnotowe, zwalniające okaz z zakazów (tak zwane świadectwo do użytku handlowego);
- oryginalna (żółta) „kopia dla posiadacza” zezwolenia importowego, wydanego dla tego okazu, pod warunkiem, że organ wydający zaznaczył w nim, że sprowadzany okaz jest zwolniony z zakazów.

Jeżeli transakcja odbywa się na podstawie świadectwa do użytku handlowego, należy zwrócić uwagę,

⁴

Wersja elektroniczna dostępna pod adresem: http://www.salamandra.org.pl/cites/PORADNIK_REJESTRACJA.pdf

czy zostało ono wydane dla określonego okazu (wówczas obowiązuje w stosunku do dowolnej liczby transakcji, niezależnie od tego, kto ich dokonuje), czy dla określonej transakcji lub ich konkretnej liczby (wówczas nie może być wykorzystywane do innych transakcji). Rodzaj świadectwa rozpoznajemy po zawartości jego pola nr 20. W przypadku świadectwa dla określonej transakcji w kwadracie znajdującym się w tym polu postawiony jest krzyżyk i zwykle wpisana jest informacja - dla ilu transakcji (i w jakich państwach dokonywanych) świadectwo to wystawiono. Świadectwa dla określonej transakcji mogą być np. wydawane dla okazów, które nie zostały odpowiednio trwale oznakowane.

Opisane wyżej zasady nie dotyczą gatunków z Aneksu A, zamieszczonych jednocześnie w Aneksie X rozporządzenia Komisji nr 865/2006, które zostały urodzone i wyhodowane w niewoli zgodnie z warunkami określonymi w art. 54 tego rozporządzenia. W stosunku do nich obowiązują zasady opisane w kolejnym punkcie.

Aneks B. W przypadku okazów gatunków z Aneksu B (a także gatunków z Aneksu A, zamieszczonych jednocześnie w Aneksie X rozporządzenia Komisji nr 865/2006, o ile zostały urodzone i wyhodowane w niewoli zgodnie z warunkami określonymi w art. 54 tego rozporządzenia) zgodnie z art. 8 ust. 5 rozporządzenia Rady nr 338/97 ich zarobkowe wykorzystania na terenie Wspólnoty jest dopuszczalne jedynie w wypadku jeśli osoba wykonująca daną czynność zakazaną może udowodnić, że pochodzenie tego okazu jest zgodne zarówno z prawem krajowym jak i międzynarodowym (wspólnotowym i CITES) w dziedzinie ochrony fauny i flory, mającym w stosunku do niego zastosowanie w chwili uzyskania.

Dokumenty występujące w takich przypadkach będą uzależnione od źródła pochodzenia (rodzaju uzyskania). Okaz z Aneksu B, aby można było uznać, że jest dopuszczony do zarobkowego wykorzystania, musi mieć pochodzenie kwalifikujące się do jednej z następujących 4 kategorii:

1. Okaz został zgodnie z prawem wprowadzony na teren obecnej Wspólnoty, przy czym okoliczności tego wprowadzenia można podzielić na dwie grupy:
 - został wprowadzony na teren Wspólnoty lub państwa, które następnie weszło do Wspólnoty, na podstawie odpowiednich dokumentów CITES, o ile warunki wydania tego dokumentu lub jego rodzaj nie wykluczają sprzedaży, np. o ile nie jest to świadectwo własności osobistej (najczęściej takim odpowiednim dokumentem CITES będzie zezwolenie importowe, a jeśli np. sprowadzenie do Polski miało miejsce przed jej wejściem do Unii - zezwolenie eksportowe, przy czym na każdym z takich dokumentów musi znajdować się potwierdzenie służb celnych, że zgłoszono przywóz podczas przekraczania granicy Polski lub Wspólnoty);
 - został sprowadzony do Polski (lub innego kraju Wspólnoty, a do Polski został sprowadzony legalnie, gdy oba te kraje były już członkami UE) zanim zaczęły mieć do niego zastosowanie ograniczenia wynikające z CITES, rozporządzenia (EWG) nr 3626/82 22, rozporządzenia Rady nr 338/97 lub zakazy wynikające z prawodawstwa krajowego w zakresie ochrony dzikiej fauny i flory (należy brać pod uwagę, czy przepisy te miały do niego zastosowanie zarówno w kraju jego pochodzenia, jak i kraju, do którego został wprowadzony).
2. Okaz został legalnie (np. na podstawie odpowiedniego zezwolenia) odłowiony z wolności na ternie państwa wchodzącego obecnie w skład Wspólnoty, dla którego gatunek, do którego należy, jest rodzimy, a przepisy danego państwa zezwalały na wprowadzenie takiego okazu do obrotu (sytuacja ta raczej nie dotyczy zwierząt odłowionych w Polsce, gdyż wszystkie gatunki z załączników rozporządzenia Rady nr 338/97 są od dawna objęte ochroną gatunkową ścisłą i nie wydawano dla nich zezwoleń na komercyjne wykorzystywanie).
3. Okaz został legalnie urodzony i wyhodowany w niewoli, przy czym w tym wypadku można mieć do czynienia z dwoma przypadkami:
 - został urodzony i wyhodowany w legalnej hodowli na terenie Wspólnoty, przy spełnieniu wszystkich warunków określonych w art. 54 rozporządzenia Komisji nr 865/2006 (zobacz także punkt V.2) - rodzaj dokumentu lub dokumentów poświadczających ten fakt może być bardzo różny, przy czym w Polsce jednym z takich dokumentów może być wypis z dokumentacji hodowlanej ogrodu zoologicznego albo zaświadczenie powiatowego lekarza weterynarii o urodzeniu w niewoli, choć zwykle potwierdza ono spełnienie tylko jednego z warunków, a spełnienie pozostałych powinno być wykazane odrębnie;
 - został urodzony i wyhodowany w legalnej hodowli na terenie państwa, które obecnie wchodzi w skład Wspólnoty, jednak do urodzenia doszło przed jego akcesją (w przypadku Polski - przed 1 maja 2004 r.) - w tym wypadku nie jest konieczne spełnienie warunków określonych

w art. 54 rozporządzenia Komisji nr 865/2006, a jedynie uzyskanie to musi być zgodne z prawem krajowym obowiązującym w danym państwie w chwili urodzenia).

4. W stosunku to tego okazu na ternie jednego z państw należących obecnie do Wspólnoty orzeczonego przepadek, a następnie został on dopuszczony do sprzedaży na podstawie decyzji odpowiedniego organu tego państwa - zgodnie z postanowieniami art. 8 ust. 6 rozporządzenia Rady nr 338/97 (rodzaj dokumentu będzie uzależniony od kraju i organu, który go wydał - nie ma ujednoczonego wzoru).

Aneksy C i D. Prawo unijne nie wprowadza ograniczeń dotyczących wewnątrzspółnotowego obrotu, w tym zarobkowego wykorzystania okazów z gatunków wpisanych do Aneksu C lub D (poza ogólnymi ograniczeniami niezwiązanymi z przynależnością do tych aneksów - np. dotyczącymi wszystkich ptaków). Polska skorzystała jednak z prawa wprowadzenia bardziej restrykcyjnych rozwiązań. Zgodnie z art. 64 ust. 9 ustawy o ochronie przyrody podmioty prowadzące działalność gospodarczą w zakresie handlu zwierzętami z gatunków podlegających ograniczeniom na podstawie rozporządzenia rady nr 338/97 są zobowiązane do posiadania i przekazywania wraz ze sprzedawanym zwierzęciem odpowiednich dokumentów także w odniesieniu do gatunków z Aneksu C i D. Do niedawna głównym celem tego rozwiązania było umożliwienie nabywcom zarejestrowania tych okazów w starostwie, co wymagało udokumentowania ich legalnego pochodzenia. Obecnie (po zniesieniu obowiązku rejestracji w odniesieniu do Aneksu C i D) można uznać, że ma to znaczenie przede wszystkim dla tych nabywców, którzy chcieliby w przyszłości wywieźć dany okaz poza Wspólnotę, a dla uzyskania odpowiedniego dokumentu CITES będą musieli wykazać jego legalne pochodzenie. Obowiązku tego nie ma obecnie w odniesieniu do gatunków z Aneksu D, ale Aneks ten jest pewnego rodzaju „poczekalnią” i niektóre znajdujące się w nim taksony mogą być w przyszłości przeniesione do jednego z wyższych aneksów.

Podmioty, na które prawo krajowe nakłada wspomniany wyżej obowiązek, mogą w zasadzie stosować te same dokumenty co w wypadku okazów z gatunków wpisanych do Aneksu B, gdyż rodzaje legalnego pochodzenia są te same. Jedynie w wypadku okazów importowanych spoza Wspólnoty zastosowanie będą miały nieco inne dokumenty CITES - przede wszystkim poświadczony przez urząd celny kopie zawiadomienia o przywozie. Przy czym w odniesieniu do gatunków z Aneksu C przywóz taki może się odbyć jedynie przy jednoczesnym przedłożeniu w urzędzie celnym odpowiedniego zezwolenie eksportowego, świadectwa re-eksportowego lub świadectwo pochodzenia.

VI.3. Czy dokumenty zawsze muszą być kompletne?

Jak wspomniano wcześniej, w wypadku okazów z Aneksu A rozporządzenia Rady nr 338/97, sprzedawanemu okazowi musi towarzyszyć specjalne świadectwo lub zezwolenie importowe. Komplet dokumentów dotyczących pochodzenia jest przedstawiany odpowiedniemu organowi raz - przy uzyskiwaniu tego dokumentu.

We wszystkich pozostałych przypadkach (także w odniesieniu do okazów z gatunków z Aneksu X rozporządzenia Komisji nr 865/2006), podmioty prowadzące działalność gospodarczą w zakresie handlu zwierzętami z gatunków podlegających ograniczeniom na podstawie rozporządzenia Rady nr 338/97 mają na podstawie przepisów krajowych obowiązek posiadania i przekazywania dokumentów. Wszystkie pozostałe podmioty mają jedynie obowiązek posiadania możliwości udowodnienia legalnego pochodzenia okazów z Aneksu B. Przekazywanie kompletu dokumentów jest jednak konieczne co najmniej w przypadku sprzedaży okazów z Aneksów B podlegających obowiązkowi rejestracji (bez tego nabywca ich nie zarejestruje). Nie jest to jednak formalny obowiązek, obwarowany sankcją. Pod względem przepisów UE wystarczające jest, jeśli zarówno sprzedawca, jak i nabywca mogą w razie kontroli np. wskazać miejsce przetrzymywania dokumentacji lub mogą w inny sposób udowodnić odpowiednie pochodzenie okazu. Jeśli jednak dowodu takiego nie są w stanie skutecznie przeprowadzić - odpowiadają za przestępstwo. Stąd dbałość o posiadanie i przekazywanie pełnej dokumentacji leży w dobrze pojętym interesie wszystkich stron biorących udział w transakcji.

Warto zaznaczyć, że o tym, czy dane dokumenty można uznać za wystarczające czy nie (zwłaszcza w odniesieniu do okazów urodzonych i wyhodowanych w niewoli) decydujący głos mają organy państwa pochodzenia danego okazu i dokumentu. W razie wątpliwości można więc zwrócić się bezpośrednio do organu zarządzającego odpowiedniego państwa z pytaniem, czy dane dokumenty spełniają ten warunek. Odpowiedź taka w odniesieniu do danego okazu jest wiążąca dla wszystkich innych państw Wspólnoty.

Brak jednolitych dokumentów w skali kraju i Wspólnoty sprawia, że handel okazami z gatunków z Aneksu B jest często skomplikowany i obciążony dużą dozą niepewności. Stąd postuluje się, by w przyszłości jedynie przy obowiązkowym rejestrowaniu okazu należało udowodnić jego legalne pochodzenie, a następnie by zaświadczenie o wpisie do rejestru było wystarczającym dokumentem przy obrocie. Nie wiadomo jednak czy i kiedy zmiany takie zostaną wprowadzone.

VI.4. Zasady kopiowania dokumentów

Jak zaznaczono wcześniej, zgodnie z art. 64 ust. 9 ustawy o ochronie przyrody podmioty prowadzące działalność gospodarczą w zakresie handlu zwierzętami z gatunków podlegających ograniczeniom na podstawie rozporządzenia Rady nr 338/97 (dotyczy to także podmiotów prowadzących działalność gospodarczą w zakresie hodowli zwierząt na sprzedaż), gdy posiadają lub sprzedają zwierzęta objęte ograniczeniami Unii Europejskiej (aneksy A, B, C i D do rozporządzenia Rady nr 338/97) są obowiązane do posiadania i przekazywania wraz ze sprzedawanym zwierzęciem oryginału lub kopii dokumentu stwierdzającego legalność jego pochodzenia.

Zgodnie z tym przepisem, dla ważności kopii powinna ona być przez podmiot sprzedający zaopatrzona w:

- 1) numer nadawany według numeracji ciągłej,
- 2) datę wystawienia kopii,
- 3) pieczęć (podmiotu sprzedającego),
- 4) podpis osoby sprzedającej (np. właściciela firmy lub upoważnionego przez niego sprzedawcy),
- 5) informację o liczbie zwierząt, dla których kopia ta została wystawiona,
- 6) informacje o przynależności gatunkowej osobników, dla których wystawiana jest ta kopia (tylko wówczas, jeżeli kopiowany dokument dotyczy więcej niż jednego gatunku).

Kopie, które nie spełniają tych warunków, nie są ważne (wystawianie większej liczby nienumerowanych kopii, niż liczba osobników, których dotyczy dokument, jest często stosowaną metodą wprowadzania do obrotu zwierząt pochodzących z nielegalnego źródła - patrz punkt VII.1).

Dopuszczalne jest kopiowanie kopii wystawionych przez podmiot sprzedający zwierzęta danemu sprzedawcy (np. przez hurtownię). Jednak aby taka kopia kolejnego rzędu była ważna, na każdym etapie kopiowania trzeba spełnić wszystkie ustawowe wymagania.

W przypadku sprzedaży okazów z Aneksu A rozporządzenia Rady nr 338/97 na podstawie świadectw wspólnotowych zwalniających okazy z zakazów (lub ew. oryginalnych „kopii dla posiadacza” zezwoleń importowych wydanych dla tych okazów, na których organ wydający zaznaczył, że okazy te są zwolnione z zakazów), prawo wspólnotowe nie dopuszcza stosowania jakichkolwiek kopii tych dokumentów. Wymagane jest posiadanie i przekazywanie ich oryginałów.

VII. NAJCZĘŚCIEJ SPOTYKANE NIEPRAWIDŁOWOŚCI W HANDLU

Biorąc pod uwagę złożoność przepisów, brak materiałów wyjaśniających oraz kampanii edukacyjnych, a także zysk, jaki można uzyskać z nielegalnego handlu zwierzętami z chronionych gatunków, trudno się dziwić, że obserwuje się wiele nieprawidłowości związanych z tą działalnością. Część jest skutkiem działań przestępczych lub umyślnych wykroczeń. Zapewne jednak większość jest spowodowanych brakiem wiedzy (zarówno u hodowców i sprzedawców zwierząt, jaki i u urzędników wydających różne dokumenty - np. zaświadczenia o urodzeniu w niewoli lub o wpisie do rejestru starosty).

Poniżej omówiono trzy typowe grupy nieprawidłowości, z którymi obecnie spotykamy się najczęściej przy okazji monitoringu obrotu chronionymi gatunkami zwierząt.

VII.1. Brak właściwych dokumentów

Najczęściej spotykane w Polsce nieprawidłowości dotyczące dokumentów to:

Sprzedawanie zwierząt wyłącznie na podstawie zaświadczenia o ich wpisie do rejestru.

Zaświadczenie to potwierdza jedynie wykonanie przez starostę czynności materialno-technicznej i nie potwierdza legalnego pochodzenia okazu. Zarejestrować i posiadać można także zwierzęta, których pochodzenie na terenie Wspólnoty jest nieznane - np. które zostały zarejestrowane na podstawie przepisów przejściowych (na podstawie oświadczenia o braku dowodów wskazujących na ich pochodzenie), albo które należą do gatunków egzotycznych, zostały odłowione w Polsce na wolności i nie udało się ustalić ich poprzedniego właściciela. Takie okazy nie mogą jednak zgodnie z przepisami unijnymi stanowić przedmiotu zarobkowego wykorzystania i ich sprzedaż stanowi przestępstwo. Jeśli zwierzę zarejestrowano na podstawie dokumentów świadczących o ich legalnym pochodzeniu, to te dokumenty należy także przekazywać lub okazywać przy ich dalszej sprzedaży.

Sprzedaż na podstawie wadliwie wykonanej kopii dokumentu. Cechy prawidłowo wykonanej kopii omówiono w punkcie VI.4. Jeśli nieprawidłowość polega jedynie na tym, że kopia nie posiada wszystkich właściwych cech, mamy co najwyżej do czynienia z wykroczeniem. Jeśli jednak wiąże się to np. z tym, że sprzedawca wystawił więcej kopii (i sprzedał więcej okazów), niż liczba zwierząt, której dotyczy dokument, stanowi to już zbieg przestępstw (nielegalna sprzedaż plus przestępstwo przeciwko wiarygodności dokumentów). Część tego typu przestępstw wyjdzie na jaw po wprowadzeniu centralnej bazy rejestrów zwierząt prowadzonych przez starostów.

Sprzedaż na podstawie samego zaświadczenia o urodzeniu w niewoli, które nie pozwala ocenić, czy spełnione zostały warunki art. 54 rozporządzenia Komisji nr 865/2006. Zaświadczenie powiatowego lekarza weterynarii o urodzeniu w niewoli jest dopuszczone przez polską ustawę o ochronie przyrody jako wystarczający dokument do wypełnienia obowiązku przekazania dokumentu nabywcy. Niestety, w większości przypadków zaświadczenia takie nie zawierają wystarczających informacji, bo ocenić, czy dane zwierzę zostało urodzone i wyhodowane w niewoli zgodnie z prawodawstwem wspólnotowym. Jeśli więc organy ochrony przyrody lub kontrolne będą miały co do tego wątpliwości - mogą przeprowadzić kontrolę spełnienia tych warunków (rozstrzygnięcie następuje po zasięgnięciu opinii organu naukowego właściwego dla kraju, w którym zwierzę zostało urodzone). W przypadku jeśli okaże się, że warunki te nie zostały spełnione (np. rodzice tego okazu mają nieznane pochodzenie), zarówno sprzedawca jak i nabywca może odpowiadać karnie. Warto więc stosować zasadę ograniczonego zaufania i handlować wyłącznie okazami, co do których ma się pewność, że ich pochodzenie z hodowli spełnia warunki prawa wspólnotowego (np. na podstawie kompletu świadczących o tym dokumentów).

Sprzedaż na podstawie innych dokumentów świadczących o różnych rzeczach, ale nie o pochodzeniu okazu zgodnym prawodawstwem w zakresie ochrony dzikiej fauny i flory. Ta nieprawidłowość występuje najczęściej (choć nie wyłącznie) w przypadkach sprzedaży okazów o nieznanym lub ewidentnie nielegalnym pochodzeniu. Inwencja sprzedawców jest bogata. Czasami do zwierząt dołączane są paragony zakupu w sklepie (polskim lub zagranicznym), albo jakiegokolwiek wyglądające urzędowo dokumenty w obcym języku, zawierające nazwę łacińską danego gatunku (np. zaświadczenia lekarza weterynarii o stanie zdrowie okazu, albo o jego płci).

Sprzedaż na podstawie dokumentów sfałszowanych. W tym wypadku pomysłowość przestępców jest także praktycznie nieograniczona. Wydaje się, że najczęściej fałszuje się oświadczenia o pochodzeniu okazu z hodowli w innym kraju UE (minimalnym środkiem ostrożności, który pomoże uniknąć części takich oszustw, może być np. sprawdzenie w Internecie, czy hodowla taka istnieje i przefaksowanie do niej zaświadczenia z prośbą o potwierdzenie jego autentyczności). Zdarzają się także „przeróbki” oryginalnych dokumentów - np. zezwoleń importowych, szczególnie łatwe w przypadku używania tylko ich kserokopii (w razie wątpliwości można zwrócić się o potwierdzenie zgodności z oryginałem do organu wydającego dokument).

VII.2. Nieinformowanie o zasadach chowu

Zgodnie z art. 9 ust. 4 rozporządzenia rady nr 338/97, gdy żywy okaz gatunku wymienionego w aneksie B jest przewożony w obrębie Wspólnoty, właściciel okazu może zezwolić na jego przewóz tylko po upewnieniu się, że przewidziany odbiorca jest odpowiednio poinformowany o pomieszczeniu, wyposażeniu i rozwiązaniach praktycznych, jakie są wymagane do zapewnienia właściwej opieki nad okazem (więcej informacji w punkcie V.1). Jak to powinno wyglądać w praktyce? Rozwiązań jest kilka. Sprzedawca może spytać się kupującego, jakimi warunkami dysponuje i czy wie, jakie są wymagania danego gatunku. W przypadku sprzedaży za pomocą Internetu dobrą praktyką jest zamieszczanie przy ofercie pełnego opisu tych wymagań lub przynajmniej odsyłacza do polskojęzycznej strony internetowej (jeśli oferta jest krajowa) zawierającej taki opis. W przypadku sprzedaży tradycyjnej najlepiej by sprzedawca posiadał odpowiedni opis w formie drukowanej i załączał do sprzedawanego okazu (koszty kserokopii są znikome). Wskazane jest, by kupujący zapoznał się z podstawowymi wymaganiami przed dokonaniem zakupu i zadeklarował możliwość ich spełnienia.

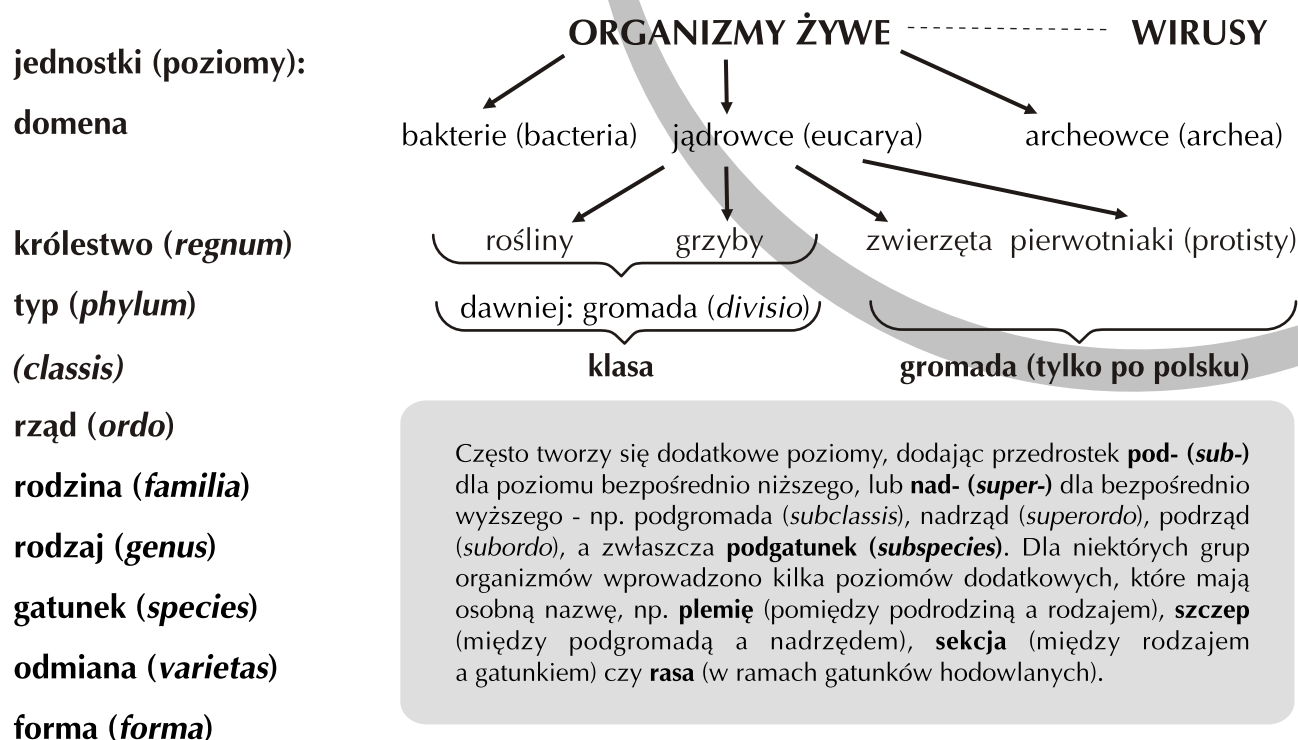
Obecnie w ustawie nie ma sankcji za niewypełnienie tego obowiązku. Odpowiednie informowanie nabywców jest więc jedynie wynikiem dobrej woli handlarzy i stanowi wyróżnik dobrych sprzedawców, szanujących swoich klientów i dbających o losy sprzedawanych zwierząt.

VII.3. Nieprzestrzeganie przepisów weterynaryjnych i zasad dotyczących dobrostanu zwierząt, w tym niewłaściwy transport

Przepisy weterynaryjne i zasady dobrostanu zwierząt zostały pokrótce przedstawione w punktach V.1 i V.4. Ich szczegółowe omówienie wymagałoby odrębnego opracowania. Osoby zajmujące się handlem zwierzętami z pewnością same znają przykłady niewłaściwego traktowania zwierząt przy ich transporcie czy przetrzymywaniu do celów sprzedaży. Jesteśmy przekonani, że jeśli czytelnik doszedł do tej części Poradnika - zależy mu na tym, by prowadzona przez niego działalność była nie tylko zgodna prawem, ale i by nie powodowała cierpienia zwierząt. Zna więc wymagania sprzedawanych gatunków i stara się im sprostać. Możemy jedynie zachęcać, by dla dobra zwierząt i właściwie rozumianego interesu swojej grupy zawodowej (dbałości o dobre imię) zdecydowanie walczyć z przypadkami niewłaściwego czy wręcz okrutnego traktowania zwierząt - edukując nieświadomych, a w przypadkach uporczywego powodowania cierpienia sprzedawanych okazów, informując odpowiednie służby.

VIII. NAZEWNICTWO JEDNOSTEK KLASYFIKACJI BIOLOGICZNEJ

Przy analizie list gatunków chronionych czy poszukiwaniu taksonów w różnych bazach przydatna jest znajomość podstawowych zasad klasyfikacji biologicznej, pisowni poszczególnych członów nazw oraz stosowanych skrótów. Większość list oparta jest bowiem o nazewnictwo naukowe. Obecnie najczęściej stosuje się następujący podział organizmów żywych:

Ze względu na zakres niniejszego Poradnika w rozdziale tym przedstawimy zasady dotyczące nazw zwierząt. Warto pamiętać, że niektóre zasady dotyczące roślin i grzybów są nieco odmienne.

Polskie nazwy wszystkich jednostek taksonomicznych (klasyfikacji biologicznej) pisze się z małych liter (z wyjątkiem rzeczownikowych epitetów gatunkowych pochodzących od nazwisk i nazw własnych oraz początków zdań), taką samą czcionką jak cały tekst.

Łacińskie (naukowe) nazwy jednostek taksonomicznych od poziomu rodzaju wwyż pisze się zawsze z wielkich liter, a epitety gatunkowe i epitety niższych od gatunku jednostek - z małych liter. Nazwy rodzajów i epitety niższych od rodzaju jednostek pisze się wyróżniającą czcionką (najczęściej kursywą), a wyższe od rodzaju - w przypadku zwierząt taką samą czcionką jak reszta tekstu.

Nazwy łacińskie można brać w nawias okrągły wówczas, jeśli poprzedza je nazwa polska, jednak w przypadku nazw wyróżnionych inną czcionką nawias można pominąć.

Poza typem czcionki, nazwy wyższych od rodzaju jednostek taksonomicznych można często rozpoznać po końcówce nazwy. Np. łacińskie nazwy rodzin zwierząt mają końcówkę *-idae*, a polskie zazwyczaj *-ate*).

Podstawową jednostką taksonomiczną jest gatunek, np.: **panda wielka** *Ailuropoda melanoleuca* (David, 1869).

panda - polska nazwa rodzaju. Pisze się ją z małej litery, z wyjątkiem początku zdania. Czasami różne rodzaje biologiczne mogą mieć tę samą nazwę polską (np. słonie afrykańskie i azjatyckie należą z naukowego punktu widzenia do różnych rodzajów: *Loxodonta* i *Elephas*, a foka *Mirounga leonina*

nazywana jest słońcem morskim południowym). Zdarza się też sytuacja odwrotna, że różne gatunki należące do jednego rodzaju biologicznego mają różne polskie nazwy rodzajowe (np. różne gatunki z rodzaju *Equus* mogą mieć polskie nazwy rodzaju: osioł, koń, zebra itd.).

wielka - epitet gatunkowy. Pisz się go z małej litery, chyba że jest to rzeczownikowa forma nazwiska lub innej nazwy własnej (np. koń Przewalskiego). Przymiotnikowe formy nazw geograficznych pisze się także z małej litery (np. słoń afrykański).

Polska nazwa gatunku może składać się z jednego wyrazu lub większej ich liczby. Zdarza się też, że jeden gatunek ma kilka powszechnie stosowanych nazw polskich i wszystkie uważa się za równoważne. Np. gatunek *Equus hemionus* to po polsku półosioł albo dziki osioł azjatycki. Nazwa polska nie zawsze jest dosłownym tłumaczeniem nazwy łacińskiej - często znaczy coś zupełnie innego.

Ailuropoda - łacińska (naukowa) nazwa rodzaju. Pisz się ją zawsze z wielkiej litery. Nazwa ta jest zawsze jednowyrazowa. Może ulec zmianie np. na skutek przeniesienia gatunku do innego rodzaju.

melanoleuca - łaciński (naukowy) epitet gatunkowy. Obecnie pisze się go zawsze z małej litery, nawet jeśli pochodzi od nazwiska lub nazwy własnej (np. *Equus przewalskii*). Epitet ten jest zawsze jednowyrazowy. Nawet jeśli składa się z kilku oddzielnych słów, to w nazwie łacińskiej są one połączone łącznikiem i tworzą jeden wyraz.

Łacińskie nazwy gatunkowe (oba jej człony) pisze się czcionką wyróżniającą je z tekstu, np. kursywą w tekście pisanym zwykłą czcionką lub zwykłą czcionką w tekście pisanym kursywą.

David - nazwisko osoby, która jako pierwsza opisała ten gatunek. W przypadku nomenklatury zoologicznej nie należy stosować skrótów nazwisk. Czasami, gdy jakieś nazwisko ma kilka powszechnie stosowanych pisowni, stosuje się w praktyce różne z nich. Np. w przypadku wilka i ok. 6000 innych gatunków opisanych przez Karola Linneusza (Carl von Linné) można spotkać w nazwie pisownię: Linné, Linne, Linnaeus.

1869 - rok, w którym po raz pierwszy opublikowano opis tego gatunku.

Jeśli nazwisko autora i rok są zapisane w nawiasie, oznacza to, że w owej pierwszej publikacji zaproponowano inną nazwę gatunkową (np. błędnie zakwalifikowano ten gatunek do innego rodzaju). Jeśli nawiasu brakuje, oznacza to że podana nazwa łacińska jest taka sama jak w pierwszej publikacji o tym gatunku (np. w 1869 r. francuski misjonarz i przyrodnik Pere Armand David sądził, że panda wielka jest gatunkiem niedźwiedzia i nazwał ją *Ursus melanoleuca*, a rok później Alphonse Milne-Edwards uznał, że jest to odrębny rodzaj i nazwał go *Ailuropoda*). Obecność nawiasu sugeruje więc, że w literaturze można spotkać co najmniej jedną inną, nieaktualną wersję łacińskiej nazwy tego gatunku. Informacje o opisanu gatunku podawane są stosunkowo rzadko - np. w tytule artykułu naukowego traktującego o danym gatunku lub przy pierwszym wymienieniu tego gatunku w tekście, albo na etykietach okazów muzealnych. W powszechnej praktyce - np. w tekstach popularnonaukowych lub w handlu, stosuje się same nazwy krajowe lub łacińskie.

Przy wymienianiu gatunków, jeśli podaje się kilka gatunków z tego samego rodzaju, w nazwach łacińskich kolejnych gatunków z danego rodzaju można zamiast całej nazwy rodzaju podać jedynie pierwszą głoskę i kropkę (wg schematu: Aaaaaa bbbbbb, A. cccccc, A. dddddd, Cheeee ffffff, Ch. gggggg, Ch. hhhhhh, Phiiii jjjjjj, Ph. kkkkkk).

Na listach czy w spisach można często spotkać następujące skróty w nazwach łacińskich, pisane zwykłą czcionką: sp. (species - jakiś gatunek z jednostki, której nazwa jest przed tym skrótem); spp. (wszystkie/różne gatunki z jednostki, której nazwa jest przed tym skrótem); ssp. (subspecies - podgatunek, z gatunku, którego nazwa jest przed skrótem, przy czym po skrócie pisze się epitet podgatunkowy); var. (varietas - odmiana); x (mieszaniec - jeśli litera ta znajduje się między nazwami różnych gatunków, oznacza to, że chodzi o mieszańca tych gatunków, np. *Brachypelma vagans* x *B. albopilosum*; jeśli znajduje się w środku nazwy gatunkowej między nazwą rodzaju a epitetem gatunkowym - że takson ten nie jest w rzeczywistości samodzielny gatunkiem, lecz mieszańcem innych gatunków z tego rodzaju, a jeśli znajduje się przed nazwą rodzajową - że stanowi mieszańca gatunków z różnych rodzajów).

Przy podawaniu nazw podgatunków można wykorzystać podany wyżej skrót (np. żółw żółtolicy *Trachemys scripta* ssp. *troostii*), ale często pomija się go. Wówczas trzeci człon nazwy jest zawsze

epitetem podgatunkowym (np. żółw czerwonolicy *Trachemys scripta elegans*). Jak widać na tych 2 przykładach podgatunków żółwia ozdobnego *Trachemys scripta*, często różne podgatunki mają w nazwie polskiej różne epitety gatunkowe. Dlatego lepiej posługiwać się nazwami łacińskimi, które jednoznacznie identyfikują daną jednostkę klasyfikacji biologicznej.

GDZIE MOŻNA ZNALEŹĆ DODATKOWE INFORMACJE?

Bazy danych gatunków objętych ograniczeniami

<http://www.unep-wcmc.org/eu/Taxonomy>

Baza gatunków objętych ograniczeniami na mocy Rozporządzenia Rady (WE) nr 338/97 z dnia 9 grudnia 1996 r. w sprawie ochrony gatunków dzikiej fauny i flory w drodze regulacji handlu nimi

<http://www.cites.org/eng/resources/species.html>

Baza gatunków objętych ograniczeniami na mocy Konwencji o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem (CITES)

[Http://www.cites.org/eng/app/appendices.shtml](http://www.cites.org/eng/app/appendices.shtml)

Tabelaryczne zestawienie gatunków ujętych w trzech załącznikach CITES

Miejsca, w których można znaleźć nazwę naukową

http://papugi.gery.pl/nazwy_papug.php

Lista naukowych i polskich nazw papug (uwzględniająca polskie synonimy)

<http://pl.wikipedia.org>

Polska Wikipedia - wolna encyklopedia internetowa, w której można wstępnie znaleźć nazwy łacińskie większości zwierząt obecnych w handlu

Publikacje i poradniki

http://www.salamandra.org.pl/cites/PORADNIK_REJESTRACJA.pdf

Rejestracja zwierząt chronionych na podstawie prawa Unii Europejskiej - poradnik dla pracowników Starost powiatowych

<http://www.cites.org/eng/resources/transport/index.shtml>

Poradnik dotyczący zasad transportu żywych zwierząt, przyjęty przez Konferencję Stron CITES

Organy CITES

http://www.cites.org/common/directy/e_directy.html

Dane kontaktowe do organów zarządzających i naukowych CITES we wszystkich państwach stronach Konwencji Waszyngtońskiej

<http://www.mos.gov.pl/cites-ma>

Strona internetowa dot. CITES na serwerze Ministerstwa Środowiska - polskiego organu zarządzającego CITES

<http://www.prop.org.pl>

Strona internetowa Państwowej Rady Ochrony Przyrody - polskiego organu naukowego CITES

Strony poświęcone przepisom

<http://www.cites.org>

Oficjalna strona Konwencji o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem

http://ec.europa.eu/environment/cites/home_en.htm

Oficjalna strona Komisji Europejskiej dotycząca CITES i rozporządzeń unijnych implementujących tę Konwencję w państwach UE

<http://www.eu-wildlifetrade.org>

Strona przygotowana przez TRAFFIC, przybliżająca unijne rozporządzenia regulujące obrót okazami gatunków objętych ograniczeniami na mocy rozporządzenia Rady nr 338/97

<http://www.salamandra.org.pl/cites/pr/akty.php>

Zestawienie aktualnych polskich i unijnych aktów prawnych regulujących obrót chronionymi gatunkami zwierząt

Organizacje pozarządowe zajmujące się CITES

polskie

<http://www.salamandra.org.pl> (Polskie Towarzystwo Ochrony Przyrody „Salamandra“)

<http://www.wwf.pl> (World Wide Fund for Nature Polska)

międzynarodowe

<http://www.traffic.org> (TRAFFIC International)

<http://www.wildaid.org> (WildAid)

<http://www.ifaw.org> (International Fund for Animal Welfare)

<http://www.hsi.org.au> (Humane Society International)

<http://www.eia-international.org> (Environmental Investigation Agency International)

<http://www.wspa-international.org> (World Society for the Protection of Animals)

<http://www.ssn.org> (Species Survival Network)

ISBN: 978-83-921503-7-4